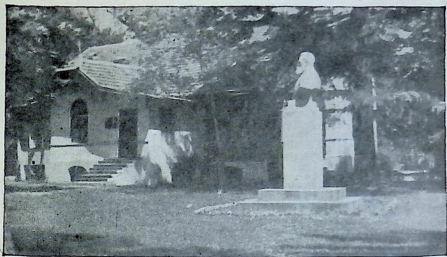

აკაკო დევბიძე

ნიკო ნიკოლაძე
ლიტ-ქიხაიშვი

19 . თბილისი . 58

დიდი-ჯიხაიშის ნიკო ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმი

აკაკი დევიძე

ნიკო ნიკოლაძე
დიდ-ჯიხაიშში

21.429
F 3

თბილისი
1958

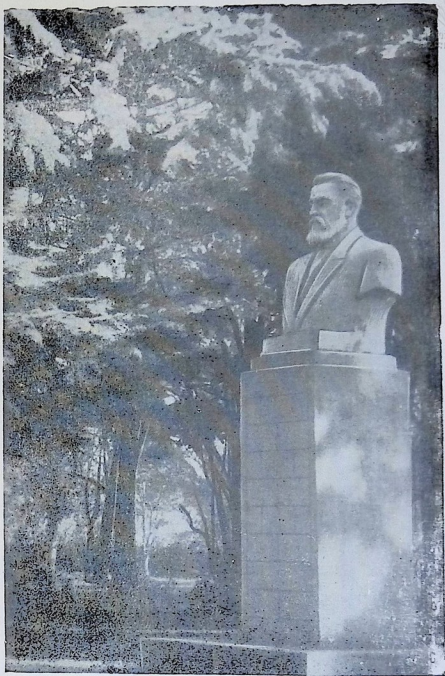
ავტორისაგან

ამ ნარკვევის მიზანია მკითხველს ზოგადი წარმოდგენა
შისცეს ნ. ნიკოლაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ
სოფელ დიდ-ჯიხაიშში. მას არა აქვს პრეტენზია ღეტალუ-
რად და დაწვრილებით ასახოს დიდი მესამოცბანელის ცხოვ-
რებისა და მოღვაწეობის ეს მონაკვეთი. ამის შესახებ არ-
სებული მდიდარო მასალა, რომელიც ნ. ნიკოლაძის არქივ-
შია დაცული, თავის სპეციალურ მკვლევარს ელის.

რ 313.270

საქართველოს პარლამენტის
პროფესული ბიბლიოთეკა

ნ. ნიკოლაძის ძეგლი სახლ-მუზეუმის პარკში

ამიერკავკასიის რკინიგზაზე, თბილის-ფოთის ხაზზე, საკვანძო სადგურ სამტრედიაში, — არის ერთი პატარა სადგური, რომელსაც იანეთი ეწოდება. იანეთიდან 6½ კილომეტრის დაშორებით მდებარეობს სოფელი დიდი-ჯიხაში.

სწორი, ასფალტირებული გზა ამწვანებული ეზოების ნაპირად მიიმართება და სოფლის შუა გულში შედის. მარჯვენა მხარეს, მგზავრის თვალი ადვილად შეამჩნევს ტრიფოლიატი (ცოცხალი ღობით) ლამაზად შემორავვულ ეზოს, რომელიც 25 ჰექტარზე გადაჭიმულა. საკმაოდ შორს, ეზოს გულში მაღალი ორსართულიანი სახლი დგას, რომელსაც დარაჯობს ფიჭვებისა და ძელქვების მაღალტანიანი ხეები. სახლიდან იწყება ვიწრო გზატკეცილი. იგი ნაძვების ხეივანში მიიკლავნება და რკინის ჭიშკართან მთავრდება. რკინის ჭიშკარი დაკიდებულია ორ ქვის ბოძზე, ერთ მათგანზე ამოჭრილია მონოგრამა — „ონ“. ეს ნიკოლაძისა და მისი მეუღლის ოლღა გურამიშვილის სახელების ინიციალებია, ეს კარმიდამო კი ნიკო ნიკოლაძისეული მამულია. ამ მამულს და სოფელ დიდ-ჯიხაშიშს შეშეცნებითი მნიშვნელობა აქვს ნ. ნიკოლაძის ცხოვრებასთან და შემოქმედებასთან, ამიტომ გვინდა მკითხველს ზოგიერთი რამ ვუამბოთ ამის შესახებ.

რამ გადააწყვეტინა ნიკოს ასეთი მამულის გაშენება დიდ-ჯიხაში, იგი ხომ აქ არ დაბადებულა, მისი სამშობლო ხომ ქ. ქუთაისი იყო?

ნიკო დიდ-ჯიხაშის თავის მეორე სამშობლოდ თვლიდა.

მისი დედა — ელისაბედ ლორთქიფანიძე, დიდი-ჯიხაშიელი ქალი იყო. პატარა ნიკო ბავშვობაშივე იქ იზრდებოდა.

დედულეთისა და ამ სოფლის სიყვარული პატარაობიდანვე ჩაენერგა ნიკოს. ამ უანგარო სიყვარულმა გადააწყვეტინა მას მამულის გაშენება დიდ-ჯიხაში, არც შემცდარა ნიკო: ქვე-

მო იმერეთის ეს ღირსშესანიშნავი სოფელი, თავისი კულტურული ხალხით, ხელსაყრელი კლიმატითა და შესანიშნავი ბუნებრივი პირობებით საშუალებას იძლეოდა სოფლის მეურნეობის თითქმის ყველა დარგის განვითარებისათვის.

1886 წელს ნიკომ ადგილობრივ მცხოვრებ მიხეილ და ქაიხოსრო ლორთქიფანიძეებისაგან შეიძინა 20 ჰექტარამდე მიწა და დაიწყო იქ მამულის გაშენება. მისი ძირითადი მიზანი იყო ისეთი საცდელ-საჩვენებელი მეურნეობის მოწყობა, რომელიც ხალხს დახმარებას გაუწევდა სოფლის მეურნეობის კულტურულად მოწყობაში და მის განვითარებაში.

ნიკომ, ბაბუამისისეულ — ფირან ლორთქიფანიძისეულ ეზოში, სწორედ იმ ადგილას, სადაც ის სახლი იდგა, რომელშიც ნიკოს დედა დაიბადა, — ააგო ერთსართულიანი ოდა სახლი. ეს სახლი ნიკომ ხონში შეიძინა, ჯიხაიშში ფიცარ-ფიცარ გადმოიტანა და ყავრით დახურა. 1898 წელს სახლი თვით ნიკოს გეგმის მიხედვით გადაკეთდა ორსართულიან სახლად და გადაიხურა „მარსელის“ კრამიტით. სახლს დაემატა სამი ზედა ოთახი და ორი აივანი, ხოლო 1908 — 10 წ. წ. არქიტექტორ ფრიკის პროექტის მიხედვით ამავე სახლს ნიკომ ქვედა სართულში ერთი ოთახი დაუმატა დიდი „ვენეციური ფანჯრით“. სახლის ქვედა ნაწილში თავიდანვე გააკეთა სარდაფი საცდელი ღვინოების შესანახავად და მარანი მოაწყო.

მეურნეობის მოწყობა, მამულის გაშენება

მიწის იმ ნაკვეთზე, რომელიც ნიკომ შეისყიდა, გარდა რამოდენიმე კაკლის ხისა არაფერი იდგა, იგი უმთავრესად ჯაგნარითა და ეკალ-მაყვლით იყო გაბურღული. თანდათანობით მან ნაკვეთი გაასუფთავა, ეკალ-მაყვალი გაკათა, ირგვლივ თხრილი შემოავლო, შემოღობა და ტრიფოლიატი შემოარგო.

დაიწყო მამულის დაგეგმვა. ამ გეგმის მიხედვით ნიკოს მხედველობიდან არ გამორჩენია სოფლის მეურნეობის არც ერთი დარგი. მემინდვრეობა, მებაღეობა, მევენახეობა, მეფრინველეობა და მეცხოველეობა მამულის ძირითად გეგმაში შევიდა.

მინდვრის კულტურებისათვის მან გამოჰყო 3 ჰექტარი მიწა, რაზედაც ითესებოდა სიმინდი, ხორბალი, ფეტვი და ღომი. ვენახი გაშენებულ იქნა 1,5 ჰექტარზე, რომლის ნაკვეთიც 4 ნაწილად იყო გაყოფილი. სამ ნაკვეთზე მოშენებულ იქნა ადგილობრივი ჯიშის ვაზი: სამჰაჰა, შავბარდა და მწვანე, მეოთხე ნაკვეთზე კი საქართველოში განთქმული ჯიშები: ცოლიკოური, რქაწითელი, კრაახუნა, ალექსანდროული, საფერე, კახური, ოცხანური, ციცქა, ჩხავერი, ოჯალეში, რკომაური და ალადასტური. აგრეთვე საზღვარგარეთული ჯიშები: კაბერნე, ალბილო, ჩაუმი. თითოეული ჯიშის ვაზი წარმოდგენილი იყო ხუთ-ხუთ ეგზემპლარით, რითაც ერთგვარი კოლექცია იქმნებოდა. ამით მსურველს საშუალება ეძლეოდა გაეგო, თუ რომელი ჯიშის ვაზი იძლეოდა საუკეთესო ხარისხის ნაყოფს ადგილობრივ პირობებში, შემდეგ კი ამ მეურნეობიდან მიეღო მისთვის სასურველი ვაზის ჯიშის ნერგი გასაშენებლად და გასამრავლებლად პირად მეურნეობაში.

ხეხილის ბაღი შეიცავდა 2,5 ჰექტარს. ამ ბაღში ნიკომ მოაშენა საქართველოში არსებული საუკეთესო ჯიშები ვაშლის, მსხლის, ლეღვის, ალუბლის, ატმის, კომშის, ქლიავის, ჭერმის, ბლისა და უნაბისა. აგრეთვე მოაშენა ჟოლო (მალინა), კრიჟოვნიკი, სმაროდინა, სატაცური, კოლობაია (ჯინგულა), არტიშოკი, სმარტლი, იაპონიის ხატომა, ფშატი (რომელიც სინესტის გამო აღრე არ ხარობდა) და სხვა მრავალი.

სათიბი კულტურებისათვის გამოყოფილი იყო ნაკვეთი 1,5 ჰექტარზე, რაზედაც უმთავრესად იონჯასა და სამყურა ბალახს თესავდნენ, ხოლო პირუტყვთა საძოვრად გამოყოფილ იქნა 1,5 ჰექტარი, ცალკე ნაკვეთები იქნა აგრეთვე გამოყოფილი ბოსტნეული და ბაღჩეული კულტურებისათვის (1,5 ჰექტარი), ტყისათვის (10,5 ჰექტარი), მეფრინველეობის და მეცხოველეობისათვის.

ბუნებრივია, რომ ამოდენა მამულის გაშენება და მეურნეობის მოწყობა შეუძლებელია მომხდარიყო ერთი ხელის დაკვრით. იგი მოითხოვდა ხანგრძლივ შრომას, დიდ ენერგიას და აუარებელ ხარჯებს. დიდი ენერგია ეხარჯებოდა ნიკოს

ნ. ნიკოლაძე და მისი მეუღლე ოლგა გერამიშვილი (მესვენება ბაღში მუშაობის შემდეგ)

მამულის მოწყობაზე, ბევრსაც წვლობდა. ნიკოსეულ მამულში ამჟამად საკმაოდ ცნობილი ხეები დარგულია ნიკოს საკუთარი ხელით. მთელ თავის სიცოცხლეში იგი თავგამოდებით დასტრიალებდა ამ მამულს. თანდათანობით ზრდიდა, აფართოვებდა და ახალი მცენარეებით ავსებდა მას. თითოეულ მცენარეს სათუთად უვლიდა და უგუებდა ადგილობრივ პირობებს.

მცენარეების ნერგებს ნიკო საქართველოს ყველა კუთხიდან ღებულობდა. მაგალითად 1889 წელს დიდი-ჯიხაიშის მამულისათვის ნიკოლადიმ გამოიწერა და რაჭიდან მიიღო ურთხლისა და ფიჭვის ნერგები. ტყიბულიდან მიიღო ნაძვის, შქმერის, მოცვისა და ბზის ნერგები, მაგრამ ვერ იშოვა ღვიის ნერგი, რაც მას ძალიან გულით უნდოდა ჰქონოდა. 1891 წელს ქურდამირიდან გამოუგზავნეს ჯიხაიშის მამულისათვის საუკეთესო ჯიშის ბროწეულის ძირები. დაახლოებით ამავე დროს იონა მეუნარგიამ ნიკოს ჯიხაიშის მამულისათვის უშოვა დაფნის ნერგები. (იხ. ნ. ნიკოლადის არქივი დაცული თბილისის კ. მარქსის სახელობის ბიბლიოთეკაში, საბუთები არქივიდან № 53/109; 14/304; 13/216). ანალოგიურად ღებულობდა ნიკო მცენარეებისა და ცხოველების სხვადასხვა ჯიშებს საზღვარგარეთიდან (საფრანგეთიდან, იტალიიდან, იაპონიიდან, შვეიცარიიდან და სხვ.) ცხრა წლის (1886—1894 წ.) ინტენსიური მუშაობის მანძილზე შენდებოდა ეს მამული. მამულის გაშენებაში დაუფასებელია ნ. ნიკოლადის მოურავის — სიმონ ვაშაკიძის ღვაწლი, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში ერთგულად და უმწიკვლოდ ემსახურა ნიკოს. ასევე დაუფასებელია სიმონ ვაშაკიძის ძმის გიგო ვაშაკიძის ღვაწლიც, რომელიც მებაღედ მუშაობდა ნიკოსთან.

ასე გაშენდა ეს მამული, რომელიც უკვე ცხრაასიანი წლების დასაწყისში ღირსშესანიშნავი იყო თავისი მრავალი სახეობით. რა არ იყო აქ: კუნძულ მალტის თხა, რუანის იხვი. ინდოეთის ღორი, ესპანეთის ვირი, ჰოლანდიის ძროხა, ევროპისა და აზიის სხვადასხვა ჯიშის ძაღლები, სენბერანები და სხვა. ხოლო მამულში თავისუფლად ყვავოდა ცაცხვი, ჭადარი, ძელქვა, თელა, კობიტი, მუხა, წიფელი, ნეკერჩხალი, რცხილა,

წაბლი, კედარი, ფიჭვი, ურთხელა, ტუია, მაგნოლია, კრისტომერია, ბზა, დაფნა, „ლეგსტერმია ინდიკა“, არო უკარია, პალმა, ბანანი, პრობკის მუხა, ამერიკული ნიგოზი და სხვა.

ხანგრძლივი დაკვირვების შემდეგ ნიკო მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ სწორი ყოფილა მისი წინასწარი თეორიული მოსაზრება: სამტრედიის რაიონის (კერძოდ კი დიდი ჭიხაიშის) ჰავა, ნიადაგი და „ზღვის სიოს“ გავლენა ძლიერ ენათესავებოდა იაპონიის ბუნებრივ პირობებს¹). ამიტომ ნიკომ შეცვალა თავისი გეზი. მან პირველ რიგში დაიწყო იაპონური ჭიშების გაშენება. მოაშენა ჩაის ბუჩქი, ქალაღის ხე, იაპონიის ხურმა („ბაშმალა“), იაპონიის ზღმარტლი („მუშმალა“), „ტიულბანის ხე“, გლიცინიები და სხვა.

ღროთა განმავლობაში ნიკოს მიერ გაშენებული ეს მამული გადაიქცა წაბადვის წყაროდ და საკმაო მნიშვნელობის მქონე საცდელ სადგურად, რომლის მსგავსი არ შეუქმნია არც ერთ ქართველ საზოგადო მოღვაწეს, პუბლიცისტს თუ მწერალს.

ამიტომ იყო, რომ გაზ. „ივერია“ 1891 წლის № 250 წერდა: „ქვემო იმერეთში, სოფელ ჭიხაიშს ამისთანა ფერმა გაუშენებია ბ-ნ ნიკოლაძეს და მეორე უფრო პატარა ფერმა სოფ. ღანიროს კოკინია დგებუაძეს. ორივე სწორედ სასიამოვნო სანახავია და სასარგებლო ყოველის ჩვენებურის მეურნეობისათვის. გარდა ამისა, რომ ეს ფერმები ავრცელებს სოფლებში უკეთესს ხეხილის ნამყენებს და თესლეულობას, მათ შემუშავების და მოვლის წესებს, თვით ფერმის პატრონების მაგალითს ბევრი მეზობელი თავადი და აზნაური მუშაობას მიუჩევეია. ერთი ახალგაზრდა გაკვირვებით მეუბნებოდა: კაცო რა ვნახე, გუშინას წინ ჩემი თვალით ვნახე ნიკოლაძე და მისი ცოლი დათითხნილი ბაღში მუშაობდნენ, თავის

¹ დიდი-ჭიხაიშის მეზობელ სოფელში, კულაშში კი ვლადიმერ მიქელაძეს თავისი მამული სამხრეთ საფრანგეთის ყაიდაზე ჰქონდა გაშენებული. ნიკო ნიკოლაძე მას კონსულტაციას უწევდა და ყოველმხრივ ეხმარებოდა მეურნეობის მოწყობაში.

ხელით რგავდნენ ხეხილს. ბოსტანს მარგლიდნენ. არ გიკვირს რავალი განათლებული კაცი და რავა კადრულობს მუშაობასო. საცა მივედი ამ სოფლებში თითო-ორიოლა რამ ყველას გადმოუღია მოხსენებულ ფერმიდან. ხშირად სჯიან, ბაასობენ სამეურნეო საგნების შესახებ და ამის მიზეზს სულ იგივე ფერმები აძლევს ყველას. იმისთანა ყმაწვილებს დაუწყიათ თავისი ხელით მუშაობა ახლა, რომ თითო ამისთანა ფერმა გაჩნდებოდეს, მეურნეობის ბედი გამობრუნდებოდა ჩვენს ქვეყანაში“. ილია ჭიჭინაძე („გაკვრით“).

ნიკოლოზ (კოკინია) ალექსისძე დგებუაძე (1863 — 1937), რომლის შესახებაც გაზ. „ივერია“ ლაპარაკობს ამ წერილში, თავის დროისათვის ფრიად განათლებული კაცი იყო, სპეციალობით აგრონომი, ჩუმი და უპრეტენზიო საზოგადო მოღვაწე. 1889 წელს მარსელში (საფრანგეთი) დაამთავრა უმაღლესი სასწავლებელი, იმავე წელს დაბრუნდა საქართველოში და თავის მშობლიურ სოფელ ღანიჩში დაიწყო მეურნეობის გაშენება, რომელმაც დროთა განმავლობაში შესანიშნავი სახე მიიღო. ნ. დგებუაძის პირადი მეურნეობა სოფლის მეურნეობის განვითარების საქმეს ემსახურებოდა და ისეთივე როლს ასრულებდა, რასაც ნ. ნიკოლაძის მამული. ნ. დგებუაძემ საქართველოში პირველმა შემოიტანა ბევრი ისეთი მცენარე, რომელიც მანამდე არ იყო (იტალიური იასამანი, გულაბი საადრეო მსხალი, კაკლის ხის ორი ჯიში და მრავალი სხვა). ნ. ნიკოლაძეს და ნ. დგებუაძეს ახლო მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდათ, ერთმანეთის დახმარებით და კონსულტაციებით კიდევ უფრო ამდიდრებდნენ და უკეთ აწყობდნენ თავიანთ მეურნეობას.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ნ. დგებუაძე აგრონომად მუშაობდა სას. სამეურნეო ორგანიზაციებში და საბჭოთა მეურნეობებში. თავისი უანგარო მოღვაწეობით და ენერგიული მუშაობით მას მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა სოციალისტური მეურნეობის განვითარებაში.

ნ. დგებუაძე ამავე დროს კარგი მომღერალიც იყო. იგი წლების მანძილზე მღეროდა ქართულ ხალხურ გუნდებში

ნიკოლოზ (კოკინია) ღვებუაძე

სოლისტად. ხშირად უმღერია აგრეთვე ცნობილ მომღერალ
„დანიელა ურიასთან“, მ. მარჯანიშვილთან და დ. ფაღავას-
თან.

ნ. დგებუაძის შესრულებით 36 სიმღერა ჩაწერილია გრა-
მაფონის ფირფიტაზე, რომელიც გავრცელებულია საქართვე-
ლოში, რუსეთსა და უცხოეთში.

ბრძოლა სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ნიკოს მიზანი იყო ისეთი საც-დელ-საჩვენებელი მეურნეობის მოწყობა, რომლის საშუა-ლებითაც შესაძლებელი იქნებოდა სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის ბრძოლა. მიზანიც მიღწეულ იქნა. ასეთი მამული მან გააშენა. ახლა იგი შეუდგა ცდების გაკეთებას და თავის მამულში წარმოებული დაკვირვებების შედეგების პოპულარიზაციას სოფლის მეურნეობის განვითარების თვალ-საზრისით.

დასავლეთ საქართველოს სოფლის მეურნეობაში ნიკო მევენახეობას ერთ-ერთ მთავარ დარგად თვლიდა. ხანგრძლი-ვი დაკვირვებისა და ცდების შემდეგ ის მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ დასავლეთ საქართველოს ღვინოები ძლიერ ენათესავე-ბოდა განთქმულ ფრანგულ ღვინოებს — ბორდოსა და შამპა-ნურს, ხოლო ციცქასა და ცოლიკაურის ჯიშის ვენახები ქვე-მო იმერეთში საუკეთესო მოსავალს იძლეოდნენ¹.

მევენახეობის განვითარების საქმეში აღმოჩნდა ერთი დი-დი დაბრკოლება. ეს იყო ფილოქსერა, რომელიც ხელაღებით ანადგურებდა ვენახებს. ფილოქსერას წინააღმდეგ ბრძოლა მან დააყენა სახელმწიფო მნიშვნელობის ამოცანად, დასახ-გზები, საშუალებები და წამოაყენა სხვადასხვა პრაქტიკული წინადადებები ფილოქსერის წინააღმდეგ საბრძოლველად. 1889 წელს, ფილოქსერის გაჩენასთან დაკავშირებით ნიკომ გაზ. „ნოვოე ობოზრენიე“-ს № 9892-ში მოათავსა წერილი, სა-

¹ ნიკომ ერთ დროს შემოიღო ხილის ღვინის დამზადება, რაც მან საუკეთესოდ შეისწავლა საფრანგეთში ყოფნის დროს, 1900 და 1903 წელს მან ამისათვის სპეციალურად მოიწვია ღვეუსტატორები, რომლებმაც ხილის ღვინო ვერ გაარჩიეს ყურძნის ღვინისაგან.

დაც სხვა მრავალ საკითხებთან ერთად მთავარ მნიშვნელობას აძლევდა სასოფლო-სამეურნეო განვითარების გავრცელებას ხალხში.

არა ნაკლებ წინააღმდეგობას წააწყდა ნიკო ღვინოების შენახვის საქმეში. ცნობილია, რომ ღვინის შესანახად საჭიროა გრილი ან ცივი სარდაფების მოწყობა, რაც ქვემო იმერეთის კლიმატური პირობების გამო არ ხერხდებოდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ნიკომ საკუთარ მამულში სცადა ასეთი სარდაფის გამართვა. თავისი საცხოვრებელი სახლის ქვევით ღვინის სარდაფი მოაწყო და მისი კედლები ცემენტით შელესა. მიუხედავად ამისა კედლებიდან გრუნტის წყალმა გამოჟონა და ღვინის სარდაფის მოწყობის საქმე ნიკოს ნაწილობრივ ჩაუშალა.

1912 წელს ნ. ნიკოლაძემ აღძრა საკითხი „ქუთაისის მეღვინეთა აქციონერული საზოგადოების“ დაარსების შესახებ. მან წარადგინა საზოგადოების წესდება და განმარტებითი ბარათი. ამ განმარტებით ბარათში ვკითხულობთ:

„მევენახეობისათვის საუცხოვო პირობებით ბუნებას უზვად დაუჯილდოვებია ჩვენი მხარე. მზის სხივთა სიუხვე, ზღვასთან სიახლოვე და სხვა გეოგრაფიული და ბუნებრივი პირობებით ჩვენი ქვეყანა არ ჩამორჩება არც ერთ რუსეთის მხარეს და თვით საფრანგეთსაც ჟორონდოს მიდამოს გამოკლებით (ბორდო-ლაფიტიდან ვიდრე გრავის ყურამდე).

სარდაფის გაკეთება, მისი მორთვა გაუმჯობესებული იარაღებითა და საუკეთესო ქურჭლებით გადასასხამი და გადასაგზავნი მოწყობილობები, საცივადო განყოფილებანი, საცდელი ლაბორატორიები და სხვა. აი რაებია საჭირო ჩვენში მეღვინეობის განსავითარებლად. საჭიროა ამისათვის დიდი ხარჯების გაწევა. შეუძლებელია ჩვენებური ღვინოსათვის ფართე ბაზრის მოპოვება და მისი გაყიდვა ხელსაყრელ ფასებში მანამდე, სანამ ჩვენი მეღვინეობის საქმე არ დაეყრდნობა მეცნიერულ საფუძვლებზე, რომ ისეთის ნდომით მოეპყრას მას მომხმარებელი, როგორც საფრანგეთისა ანუ რეინის ცნობილი მარკების ღვინოს.

ამის გაკეთება კი წვრილი მიწათმფლობელობის მხარეში შეუძლებელია ვინიფიკაციის კოლექტიურ ფორმის გარეშე, მხოლოდ და მხოლოდ ასეთი კოლექტიური ძალითაა შესაძლო ჩვენში რკინა-ბეტონით გარშემორტყმული მიწის რეზერვუარების დადგმა და მათის საშუალებით და დახელოვნებულ სპეციალისტების ხელმძღვანელობით კარგი ღვინის დაყენება და მისი შენახვა-დაძველება შესაფერ სარდაფებში. უამისოდ შეუძლებელია ღვინის საიმედო საქონლად ქცევა, რომ მან გადაიტანოს შენახვა და შორეულ ქვეყნებს გაგზავნა“. (იხ. ჟურნალი „კლდე“ № 11, მარტი 1914 წ.).

1913 წელს დამტკიცდა საზოგადოების წესდება. ამ საზოგადოებას განზრახული ჰქონდა ღვინის სარდაფების მოწყობა ქ. ქუთაისსა და ზესტაფონში, მაგრამ პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამ და გართულებამ ჩაფუშა ეს წამოწყება (იხ. საბუთი № 35/10, 13. დაცული თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკაში).

მიუხედავად იმისა, რომ დასავლეთ საქართველო შედარებით ნესტიანია, გვალვა მაინც დიდ ზიანს აყენებდა სოფლის მეურნეობას. გვალვა აზარალებდა აგრეთვე დიდი-ჯიხაიშის მოსახლეობასაც. ამიტომ საჭირო გახდა სარწყავი არხების გაყვანა.

ნიკომ გადაწყვიტა სარწყავი არხის გამოყვანა მდინარე ცხენისწყლიდან, რომლის სათავეც იქნებოდა სოფ. მათხოჭში (წულუკიძის რაიონი). არხი გაივლიდა ზონს (ახლანდელი წულუკიძე) და სოფლებს ივანდიდს, გუბს, გოჩა-ჯიხაიშს, იანეთს და შეუერთდებოდა მდინარე გუბისწყალს. ამ საქმით ნიკომ დააინტერესა მთელი სოფლის მოსახლეობა, მაგრამ კარგ წამოწყებას მოწინააღმდეგეებიც გამოუჩნდნენ: ცრუმორწმუნე თავადაზნაურობამ გაავრცელა ხმები ვითომდა არხები მალარიას გააჩენდა, ამას გარდა ვითომდა ცხენისწყალს მავნე თვისებები ჰქონდა: ხეებს გააზმობდა, საქონელს და შინაურ ფრინველებს დააჭირიანებდა და სხვა. ესეც, რომ არ ყოფილიყო, იმ დროში, როგორც ყოველი ახალი საქმე. ეს საქმეც ძნელი მოსაგვარებელი იყო: მეფის მთავრობა არავითარ დახმარებას არ იძლეოდა ასეთი საქმისათვის და მო-

სახლეობის დაექვემდებარება ხომ კიდევ უფრო გაართულა არხის გაყვანა.

ნიკო არ შეუშინდა სიძნელებებს. მან გამონახა ამ საქმით დაინტერესებული პირები, რომლებიც გვერდში ამოუდგნენ და დიდი დახმარება გაუწიეს მას. ასეთი პირები იყვნენ: ოტია კახაძე და სხვები. ხონში — ცნობილი მოღვაწე ივანე შარაშიძე, კუხში და გუბში — ნესტორ წერეთელი, სოფ. მათხოჯში კი მელაძეები.

რაკი საქმის ასეთი ერთგული პირები იშოვა ნიკომ, ამის შემდეგ შეუდგა საქმის მოგვარებას თბილისში, წყლის სამმართველოსთან. ნიკომ იქაც იშოვა თანამგრძნობები. ერთ-ერთი ასეთი თანამგრძნობი იყო ჰიდრავლიკი ზავრიევი, რომელიც ძალიან დაეხმარა ნიკოს. მიაღებინა არხის გაყვანის ნებართვა წყლის სამმართველოდან, რამოდენიმეჯერ ჩავიდა ჭიხაიშში ნიკოსთან, შეისწავლა ადგილმდებარეობა და შეადგინა არხის გაყვანის ზუსტი პროექტი.

დაიწყო არხის გათხრა, რის მაგისტრალურ ხაზს გზადგზა ხუთი განშტოება მიეცა. არხის საერთო სიგრძემ 100 კილომეტრს გადააჭარბა. არხის დამთავრების შემდეგ დაინიშნა მისი გახსნის საზეიმო დღე. ნიკო ნიკოლაძის თანამედროვე, პედაგოგი სამსონ დევიძე, რომელიც ნიკო ნიკოლაძის შესახებ დაწერილ მოგონებაში (დაცულია ნიკო ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმში) დაწვრილებით გვიამბობს არხის გაყვანის ისტორიას, ასე აღწერს ამ საზეიმო დღეს:

„მე ვნახე თუ როგორ შეხვდნენ დიდ-ჭიხაიშში ამ ამბავს. შარაგზის გასწვრივ, რომლის გაყოლებით არხი იყო გათხრილი, ჯგუფ-ჯგუფად იდგა ხალხი და წყალს ელოდებოდა. ისმოდა ყაყანი, ზოგი რას ამბობდა და ზოგი რას. როდესაც წყლის პირველი ნაკადი გამოჩნდა, ზოგმა თითი ჩაჰყო შიგ, ზოგმა ჯოხი, ზოგმაც ფეხსაცმელების ცხვირი. შემდეგ უყურებდნენ თითების, ჯოხის თუ ფეხსაცმელების გაშრობას, აბა ვნახოთ რას მოახდენს წყალიო და სხვა. წყალმა განსაკუთრებული რომ არაფერი მოახდინა, უკვირდით და გაოცებულნი უცქეროდნენ ერთმანეთს“.

11513070

1900-1901
10-11-1901

სამართლებრივ კანონმდებლობის
მართლებრივ ბიბლიოთეკა

გიორგი ნიკოლაძე ზღაპრში

მოსახლეობაში მალე გაქრა არსებული კორები ცხენის წყლის მავნე თვისებების შესახებ. ყველა დარწმუნდა სარწყავი არხების სარგებლობაში. შემდეგში ყველა ცდილობდა არხის ტოტის თავის ეზოსა და საყანე ადგილებზე გაყვანას. ნიკომ ამ არხის ტოტებზე ბეტონის ბოგირები ააგო და სთანადო წარწერა გაუკეთა მას, ხოლო მთელ სარწყავ სისტემას მეთვალყურეები, ეგრეთ წოდებული „მერაბები“ დაუნიშნა.

პირველად ნიკომ შემოიტანა ჩვენში კარაქის საღებები, რძის სეპარატორი და სხვა გაუმჯობესებული მანქანა-იარაღები.¹

დღესაც განთქმულია სამტრედიის რაიონის და კერძოდ დიდი-ჯიხაიშის ქათამი და კვერცხი. იქაური ქათამი და კვერცხი საკმაოდ მოზრდილია, ამავე დროს მეტად გემრიელი. ბევრმა, რასაკვირველია, არ იცის, რომ ამ გემრიელ კვერცხს და ქათმის ხორცს იძლევა ლანგშანის ჯიშის ქათამი, რომელიც ნიკოლაძემ 90-იან წლებში ჩამოიყვანა, ადგილობრივ ჯიშებთან შეაჯვარა, ჯერ თავის მამულში გააშენა და შემდეგ იქედან ასე გაავრცელა ფართე მოსახლეობაში. სწორედ ეს ჯიში არის ახლა ძირითადი ბაზა მეფრინველეობის კომბინატისა. რომელიც საბჭოთა ხელისუფლებამ მოაწყო სამტრედიაში. მან პირველმა შემოიტანა ჩვენში ინკუბატორი, რომელიც პარიზის 1889 წლის სასოფლო-სამეურნეო გამოფენიდან მიიღო. ეს ინკუბატორი თითო გამოყვანაზე 100 წიწილას ჩეკავდა.

ნიკო ნიკოლაძე დიდ მნიშვნელობას აძლევდა ბუნების ძალების (ქარი, წყალი) გამოყენებას. პირველმა მან საქართველოში გამოიყენა ქარის ძალა. 1910 წელს მოაწყო ღრმა ქა. ქაზე დადგა წყალ-ტუმბო, რომელიც მოძრაობაში მოჰყავდა ქარის ძალას. ამოტუმბული წყალი მიღების მეშვეობით გროვდებოდა ბეტონის წყალსაცავში, საქონლის დასაღებად,

¹ სხვათა შორის პირველი ველოსიპედი ჯიხაიშში და ქვემო იმერეთში ნიკო ნიკოლაძემ შემოიტანა. აღნიშნული ველოსიპედი პირველად აოცებდა და „აფეთებდა“ ხალხს თავისი „უცნაურობით“.

ხოლო მეორე კიდან ხელის ტუმბოთი წყალი გროვდებოდა თუჯის დიდ ქვაბში, რომელიც საცხოვრებელი სახლის სხვენში იდგა. აქ დაგროვილი წყალი მიღებით მიმდინარეობდა ყველა შენობაში და ოთახში (ბოსტანში, სამზარეულოში, მარანში, საქათმესა და საპირფარეშოში), ნარეცხი წყალი კი თავს იყრიდა ერთ დიდ მილში და შემდეგ აქედან მიმდინარეობდა სახნავ-სათეს ფართობებში.

ნიკოს განზრახვა ჰქონდა აგრეთვე გამოეყენებინა წყლის ძალა, მას უნდოდა დიდ-ჭიხაიშში მიმდინარე პატარა ღელეები და მდინარეები (რუშავა, მაჭიკელა, ბალათურა და სხვა) მოექცია ერთ კალაპოტში და მდინარე გუბისწყლის შესართავთან — სადგ. იანეთთან აეგო ელსადგური (პროექტი შეადგინა ნ. ნიკოლაძის ვაჟმა გ. ნიკოლაძემ და ერთმა ინჟინერმა). ამ ელსადგურით მას უნდოდა ელექტრონით გაენათებინა სოფლები და იანეთიდან დიდ-ჭიხაიშამდე მოეწყო ტრამვაი. სამწუხაროდ, სხვადასხვა მიზეზების გამო ნიკოს ეს განზრახვა განუხორციელებელი დარჩა.

ნ. ნიკოლაძე დიდ მნიშვნელობას აძლევდა ტყეების დაცვას და ბუნებრივი სიმდიდრეების მოვლა-პატრონობას. 1875 წელს გაზ. „ტფილისსკიი ვესტნიკ“-ის № 119-ში მოთავსებულ წერილში—„ნაშე ლესნოე ხოზიასტვო“—ნიკო აღნიშნავდა, რომ „სამწუხაროდ ზოგიერთი ჯიში სრულიად მოსპო საზღვარ-გარეთ გატანამ. მაგალითად ბზა. თუ ზომები არ მივიღეთ, სრულიად მოისპობა ისეთი ძვირფასი ჯიშები, როგორიც არის კაკალი, მუხა, ძელქვა და სხვა“.

ნიკო ნიკოლაძის მიერ მოწყობილმა ამ მეურნეობამ მალე გაითქვა სახელი. იგი საკმაოდ პოპულარული გახდა და სახელი მოიხვეჭა. 1897 წელს, ოქტომბერში, თბილისში მოეწყო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენა. ამ გამოფენაზე ნიკომ გააგზავნა თავის მამულში გავრცელებული ტრიფოლიატი, რომელიც პირველად მან შემოიტანა საქართველოში. ტრიფოლიატმა საყოველთაო ყურადღება მიიპყრო და უწოდეს მას „ნიკოლაძის ცოცხალი ღობე“ და „ნიკოლაძის ეკალი“. ამ გარემოებას ყურადღება მიაქცია აგრეთვე მთავრობამ, ხოლო მიწის მზომელმა ნიკო ნიკოლაძეს ტრიფოლიატის ნერგი სთხოვა გორის

მაზრაში გასაგრცელებლად. (საბუთი არქივიდან № 40/1033, დაც. საჯარო ბიბლიოთეკაში).

1913 წელს, პეტერბურგში, „კავკასიის შავი ზღვის ნაპირების შემსწავლელმა კომისიამ („კავკაზსკაია რივიერა“) გამოფენა მოაწყო. ნიკოლაძემ დიდი დახმარება გაუწია გამოფენას. მან გამოფენას გაუგზავნა ექსპონატები, როგორც დიდი-ჯიხაიშის მამულიდან, აგრეთვე ქალაქ ფოთის ქალაქის ბაილიდან. ჟიურიმ ქების სიგელებით დააჯილდოვა ნ. ნიკოლაძე და ფოთის ქალაქის გამგეობა. (საბუთები არქივიდან № 36/15).

ამჟამად ნიკოლაძისეულ მამულში დიდი-ჯიხაიშის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმი არსებობს, რომელიც მოწინავე სასწავლებელია მთელ რესპუბლიკაში. ტექნიკუმი საუკეთესო სპეციალისტებს ამზადებს სოფლის მეურნეობის დარგში. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ნიკოს მეურნეობის მეოხებით ჩაეყარა მას საფუძველი. შესაძლებელია: რომ არ ყოფილიყო ეს მეურნეობა, — არც ტექნიკუმი ყოფილიყო.

სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმის არსებობა ნიკო ნიკოლაძისეულ მამულში განხორციელებდა იმ იდეისა და მიზნისა, რომლისთვისაც იბრძოდა ნ. ნიკოლაძე.

მშრომელმა ხალხმა ნიკოს პატივისცემასთან ერთად მისი მამულიც დღემდე უმტკივნეულოდ შეინახა. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში, როცა დიდი-ჯიხაიშის მშრომელი მოსახლეობა ადგილობრივ თავდაზნაურობას აუჯანყდა და მათი მამულები გაანადგურა, ნიკოს მიერ მოწყობილი მეურნეობისათვის ხელი არავის უხელია.

ზრუნვა სოფლის კეთილდღეობისათვის

ჯერ კიდევ ნიკოს დროს სოფ. დიდი-ჯიხაიში საკმაოდ მოზრდილი იყო. მიუხედავად ამისა, სოფელი არ იყო კეთილმოწყობილი. მეფის მთავრობა, ცხადია, რომ არ ზრუნავდა ამისათვის. სოფელს არ ჰქონდა საავადმყოფო, ფოსტა-ტელეგრაფი, რკინიგზის სადგური, შესაფერისი სკოლა, არ ვარ-

გოდა გზები და სხვა. ინიციატივა სოფლის კეთილმოწყობისათვის ნიკომ აიღო ხელში.

ა) სადგურ იანეთის დაარსება.

დიდი-ჯიხაიშის და ახლომახლო სოფლების მოსახლეობა, იმ დროს სარგებლობდა სადგურ სამტრედიით და სადგურ კოპიტნარით. ორივე სადგური მოუხერხებელი იყო მგზავრობისათვის. სამტრედია 12 კილომეტრითაა დაშორებული დიდ-ჯიხაიშზე, ხოლო კოპიტნარი — 8 კილომეტრით. ორივე სადგურამდე იმ ხანად ყოვლად უფარგისი გზა იყო, განსაკუთრებით კი კოპიტნარამდე, სადაც მდინარე გუბისწყალზე უხიდობის გამო ფონით გადიოდნენ. ყველაფერი ეს ართულებდა რკინიგზით მგზავრობას და ტვირთის გადატანას.

ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოში ნიკომ საქმე მოაწყო და 1887 წლიდან იანეთში სამგზავრო მატარებლების ორი წუთით გაჩერება დააწესებინა. მალე იანეთში ხის ბაქანი აშენდა ნიკოს თაოსნობით, რომელსაც ხალხმა „ნიკოლადის პლატფორმა“ შეარქვა. ამ ღვაწლის გამო პოეტმა გიორგი ქალაღიდელმა (ქოჩაკიძემ) ნიკო ნიკოლადეს ექსპრომტი მიუძღვნა:

„იანეთის პლატფორმისთვის
სალამს გაძლევ, ქუდსაც გიხდი,
თუ ფოთს ბუხტი არ შეაგე,
გავსკუპე და შორს გავიხტი“.

მიუხედავად ამ წარმატებისა, ნიკო მაინც არ იყო კმაყოფილი მიღწეულით. მას უნდოდა იანეთის პლატფორმა რკინიგზის სადგურად ექცია უმოკლეს დროში.

1912 წელს ნიკოს რჩევით სოფ. დიდ-ჯიხაიშში, იანეთსა და ეწერში ჩატარდა მოსახლეობის ყრილობა. ყრილობამ გამოიტანა დადგენილება სადგურ იანეთის დაარსების შესახებ და აირჩია დელეგატები თბილისში გასაგზავნად (ჯიხაიშიდან — 3, იანეთიდან — 1, ეწერიდანაც — 1). ნიკომ თბილისში წაიყვანა დელეგატები, თხოვნა დაუწერა სადგურ იანეთის დაარსების შესახებ და მიიყვანა ამიერკავკასიის რკინიგზის უფროს

¹ ამ დროს ნიკოს ფოთის ქალაქის თავად ნიშნავდნენ.

რობთან. დელეგატები დაარიგა როგორც უნდა ელაპარაკათ რობთან, თვითონ კი ამ შეხვედრას არ დაესწრო, რადგან ნიკო წინასწარ იყო მოლაპარაკებული მასთან. რობმა თავაზიანად მიიღო დელეგატები და ყოველგვარი დახმარება აღუთქვა მათ. ამის შემდეგ საჭირო გახდა საქმის მოგვარება კომერციული განყოფილების უფროსთან რკინიგზის სამმართველოში — ვინმე გრაფ სავოისკთან. სავოისკიმ ციკად მიიღო დელეგატები და უიმედოდ გაისტუმრა ისინი უკან.

ნიკო მაინც არ მოეშვა ამ საქმეს. მან პეტერბურგში სამინისტროში საქმე მოაგვარა და 1913 წელს რკინიგზის სამმართველოს მომავალი სადგურის შესასწავლად გამოაგზავნა კომერციული განყოფილების წარმომადგენელი ქავთარაძე და საკონტროლო პალატის მოხელე გრინოვი. ნიკომ მათი წამოსვლის შესახებ წინასწარ გააფრთხილა დელეგატები და მითითებებიც მისცა, თუ როგორი ცნობები მიეცათ მათთვის.

ქავთარაძე და გრინოვი ჩამოვიდნენ დიდ-ჯიხაიში და სამ დღეს დარჩნენ. ამ ხნის განმავლობაში მათ დეტალურად შეისწავლეს სადგურის მიდამოები, მოსახლეობის მატერიალური შესაძლებლობანი და დააზუსტეს, თუ რა სარგებლობის მოტანა შეეძლო იანეთის სადგურის დაარსებას რკინიგზისათვის. ქავთარაძე და გრინოვი კარგი მოხსენებებით წარდგნენ რკინიგზის სამმართველოს წინაშე. რამოდენიმე თვის შემდეგ ჯიხაიში მოვიდა ცნობა, რომ იანეთის სადგურის მშენებლობა დაიწყება 1914 წლის ივლისში და პირველი ხარჯების საქიროებისათვის სოფლებმა ოთხი მანეთი უნდა შემოიტანოსო.

დიდი ვაი-ვაგლახით შეაგროვა ხალხმა ეს ფული და რკინიგზის სამმართველოს თხოვნა შეუსრულა.

მშენებლობა 1914 წლის ივლისში უნდა დაწყებულიყო, მაგრამ არ დაიწყო. პირველმა მსოფლიო ომმა ჩაშალა ეს საქმე. დაიკარგა ხალხის ფულიც...

მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებშივე მოხერხდა სადგურ იანეთის მშენებლობის დაწყება, რაც მოკლე დროში დასრულდა.

ახლა ამიერკავკასიის რკინიგზის სადგურთა რიგებში ამა-

ყად დგას სადგური იანეთიც, რომლის საძირკველიც ნიკო ნიკოლაძის მიერაა ჩაყრილი.

ბ) სკოლის დაარსება.

1912 წლამდე დიდ-ჯიხაიში არსებობდა ეგრეთ წოდებული „ორკლასიანი“ ტიპის დაწყებითი სასწავლებელი, ვაჟებისა და ქალებისა, რომელიც დაარსებული იყო დავით დევიძის მიერ ნიკო ნიკოლაძისა და მისი მეუღლის ოღლა გურამიშვილის აქტიური დახმარებით¹.

1912 წელს სოფლის მოსახლეობის ყრილობამ დადგენილება გამოიტანა ე. წ. უმაღლესი დაწყებითი სასწავლებლის დაარსების შესახებ. სოფლის გადაწყვეტილება და თხოვნა წარუდგინა ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექტორს, მან კი ეს საქმე კავკასიის ოლქის განათლების მზრუნველს გადასცა, რომელიც უმაღლეს პირად ითვლებოდა განათლების დარგში კავკასიაში. მზრუნველმა მთელი საქმეები საბოლოოდ გადაწყვეტილების გამოსატანად პეტერბურგში გაგზავნა განათლების სამინისტროში.

იმ ხანად ნიკო დიდ-ჯიხაიშიდან პეტერბურგს მიემგზავრებოდა. სოფლის მიერ არჩეულმა პირებმა, რომლებსაც დავალებული ჰქონდათ სკოლის საქმის წარმოება, დახმარებისათვის მიმართეს ნიკოს. ნიკომ სიამოვნებით აღუთქვა დახმარების გაწევა და პეტერბურგს გაემგზავრა.

გავიდა დრო... სკოლის გახსნის შესახებ არაფერი არ იშმოდა, არც ჰო და არც არა. 1913 წლის 20 აპრილს სკოლის გახსნის შესახებ დიდ-ჯიხაიშიდან წერილი გაუგზავნეს ნიკოს, რასაც ხელს აწერდა სოფლის მოწინავე და თვალსაჩინო პირები.

1913 წელს 29 მაისის თარიღით, სკოლის საქმეზე არჩეულმა ერთ-ერთმა პირმა სამსონ დევიძემ, პეტერბურგიდან მიიღო ნიკო ნიკოლაძის პასუხი:

¹ სხვათაშორის 1894-95 წლებში ჯიხაიში არსებობდა მებარეშუმეობის ქალთა სკოლაც, სადაც სპეციალისტები მებარეშუმეობას ასწავლიდნენ მეცნიერულ საფუძველზე დაყრდნობით. ნ. ნიკოლაძემ ამ სკოლისათვის სპეციალურად ლიონიდან (საფრანგეთი) გამოიწერა თეთრი აბრეშუმის თესლი.

„ბოდიშს ვიხდი თქვენს წინაშე, რომ ასე გვიან გწერო-
 პასუხს. მაგრამ დღეს გადაწყდა საბოლოოდ ამ საქმის ბედი.
 ჩემი აქამდე მეცადინეობა, სულ მარტო იმაში მდგომარეობდა,
 რომ ხან ერთს კანცელარიაში მეხვეწნა, ხან კი მეორეში. მარ-
 ტო გუშინ დაამტკიცეს სახელმწიფო სათათბიროში განათ-
 ლების სამინისტროს სმეტა და სამინისტრომ გადაწყვიტა რომ
 წლევანდელ ფულებიდან ქუთაისის გუბერნიას არა ერგება
 რაო. მზრუნველს საქმე ისე წარმოუდგენია აქ, რომ დიდი-
 ჯიხაიშის სკოლა გინდ მეორე, გინდ მესამე „ოჩერედში“ ჩა-
 რიცხეთო. და რადგანაც სამინისტროს არც პირველი „ოჩე-
 რედში“ შკოლებისათვის მისცემია ფული, ჩვენ რასაკვირვე-
 ლია აღარ გვერგო რა.

სამინისტროში ცოტაოდენი იმედი მომცენ საგაისოდ, მაგ-
 რამ მარტო იმ პირობით თუ მზრუნველი საგანგებოთ გვთხოვს
 ჯიხაიშის სასარგებლოთ. თუ მან არ გვთხოვა, დიდი-ჯიხაიშის
 სკოლა პირველ „ოჩერედში“ ჩასწერეთო, ჩვენ პირველ ოჩე-
 რედიდან სხვა სოფლის სახელს ვერ ამოვშლით და თქვენსას
 ვერ ჩავწერთო. უფრო ის ჯობს, რომ თბილისში იმეცადინო-
 თო და აგრეთვე სახელმწიფო სათათბიროში რომ ფულები
 მოგვიმატონო. ერთი სიტყვით გაისამდი საქმე არ გარიგდება.
 წრეულს თითქმის არა გვერგება რა.

გთხოვთ ეს ამბავი ყველა იმ წევრებს გადასცეთ. ვინც
 თქვენთან 20 აპრილს წერილზე ხელი მოაწერა.

თქვენი მარად ერთგული ნ. ნიკოლაძე“.

(წერილი დაცულია ნ. ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმში).

უმალღესი დაწყებითი სასწავლებლის დაარსება დიდ-ჯი-
 ხაიშში მხოლოდ 1915 წელს მოხერხდა, რასაც სოფლის მო-
 სახლეობამ მიაღწია თავისივე საშუალებებით და მეფის მთავ-
 რობის წინაშე დიდი ხეფუნა-მუდარით.

გ) ფოსტა-ტელეგრაფის დაარსება

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დიდ-ჯიხაიშს არ ჰქონდა
 ფოსტა-ტელეგრაფი. 1909 წელს სოფლის ყრილობამ დადგე-
 ნილება გამოიტანა ფოსტა-ტელეგრაფის დაარსების შესახებ
 და ამ საქმის მოსაგვარებლად სამი კაცი აირჩია: ექიმი ევსევი

ლოსაბერიძე, ქაიხოსრო ლორთქიფანიძე და სამსონ დევიძე ამ პირებმა საკითხი აღძრეს თბილისის ოლქის ფოსტა-ტელეგრაფის სამმართველოში. არსებული წესის მიხედვით სოფელს ფოსტა-ტელეგრაფისათვის სამი წლის ვადით უნდა მიეცა ბინა. ამავე ვადით გაეღო საფოსტო გაყვანილობის ხარჯები სამტრედია-ჯიხაის შორის ტარებისათვის, დაემზადებინა ტელეგრაფის ბოძები და პირველ საჭიროებისათვის გაეღო 500 მანეთი.

თბილისის ოლქის სამმართველომ კომისიას აღუთქვა, რომ იშუამდგომლებდა პეტერბურგში ფოსტა-ტელეგრაფის მთავარ სამმართველოში, მაგრამ ამას რა მოჰყვებოდა შედეგად გაურკვეველი იყო. ასეთი პასუხი ფაქტიურად უარს ნიშნავდა, რადგანაც პეტერბურგში საქმის მომგვარებელი არავინ იყო.

კომისია საგონებელში ჩაეარდა, მაგრამ, აი, სამსონ დევიძემ მონახა გამოსავალი. მოიგონა ნიკო ნიკოლაძის მისამართი რომელიც იმ ხანად პეტერბურგში ცხოვრობდა. მან სააწრაფოდ წერილი გაუგზავნა ნიკოს და საქმის გაჩემოება აუხსნა, რაზედაც მოკლე ხანში ნიკო ნიკოლაძე საქმის შესახებ ასე სწერდა სამსონს:

„მომივიდა თქვენი წერილი 30 მარტს. მეორე დღესვე წავედი ფოსტა-ტელეგრაფის მთავარ სამმართველოში და ვიმეცადინე რამდენიც კი შემეძლო. იქ, თბილისიდან ჩვენი საქმე წარმოუდგენიათ ცალკე კი არა, ასი სხვა საქმეების შუა. შეუდგენიათ სია, სადაც კი საჭიროა კავკასიაში გაიხსნას ფოსტის განყოფილება. ამ სიაში ჩაურთიციათ ჩვენი სოფელიც. რადგანაც ამ ადგილებში განყოფილების გახსნისათვის დიდძალი ფულია საჭირო, ამისათვის მთელი საქმეები ერთად ჩაუქეტიათ შკაფში, იმის გაუკითხავად, თუ რომელი განყოფილების გახსნა ადვილია და რომლის შეუძლებელია ჯერ. როცა საქმე გამასინჯინეს და გავიგე თუ რას გაუჩერებია, შევეხვეწე გამოყავით ჩვენი საქმე „ვნე ოჩერედი“ და უბრძანეთ მისი აღსრულებათქო. ნაჩაღნიკმა ბევრი იყოყმანა და ბოლოს მითხრა: ქალაქით მომართვი ეგ თხოვნა და ვეცდები შეგისრულოთ. ყოველ შემთხვევაში მინისტრს მოვახსენებ და

ვეტყვი ჩემის მხრივ შეასრულოსო“. მეც ასე ვქენი და დღეს გაუგზავნე თხოვნა იმ რიგით, როგორც თვითონ დამარიგა აწი ვნახოთ, კიდევ ვეცდები და იქნებ მოგვხედოს ღმერთმა“.

თქვენი ერთგული ნ. ნიკოლაძე.

(წერილი დაცულია. ნ. ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმში).

ეს წერილი ნათლად მეტყველებს იმაზე, თუ როგორი ბიოროკრატიზმი არსებობდა მეფის დროინდელ დაწესებულებებში და რამდენი შრომა და დამცირება უწვნევია ნიკოს მათ ხელში.

იმავე 1910 წლის 9 ივნისს ნიკომ ფოსტის დაარსების შესახებ მეორე წერილით შემდეგი აცნობა სამსონ დევიძეს: „გუშინ შინაგან საქმეების მინისტრმა დაამტკიცა დაარსება დიდი-ჯიხაიშის ფოსტის განყოფილებისა (ტელეგრაფს კი შემდეგ გამართავენ.) 1 აგვისტოდან ამა წლისა. ეს ბრძანება აქედან ხვალ ან ზევ გაეგზავნება თბილისს. იქაურ ფოსტის უფროსს. მაშასადამე ეხლავე ყოველი ღონისძიება უნდა მიაღებინოთ მამასახლისს, რომ რაც სოფელმა რამე დაპირდა მთავრობას, ყოველიფერი უნაკლულევანათ ეხლავე შევასრულოთ, რომ სიცრუე და მატყუარება არ შეგვაჩნდეს, თორემ ჩვენს მეტი საბოლოოდ არავინ იქნება მოტყუებული. სახლიც დაანზადებინეთ და საშუალებაც ფოსტის წადებ-წამოლებისა სამტრედიიდან ჯიხაიშს და ჯიხაიშიდან სამტრედიას. ლუ პ. ქაიხოსროს ჰყავს ნაცნობი თბილისს, ფოსტის მმართველობაში, კარგს იზავდა, რომ წავიდეს და სთხოვოს იქ ნუ გააჩერებენ და საჩქაროდ მოაწერინოს ასრულება მინისტრის ბრძანებისა. აქამდიც გათავდებოდა ეს საქმე, მაგრამ თქვენგან (ბ. ქაიხოსროსაგან) გამოგზავნილი თხოვნა 27 მარტს დწერილი, თხოულობდა ფოსტა-ტელეგრაფის გახსნას და ამისი კრედიტი მთავრობას არ ჰქონდა, მე კი ვთხოვე ჯერ ფოსტის განყოფილება გაეხსნათ, ტელეგრაფი მერე იყოს თქო და ამ თხოვნამ გასკრა.

თქვენი ერთგული ნ. ნიკოლაძე

(წერილი დაცულია ნ. ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმში).

კომისია ამ წერილის მიღებისთანავე შეუდგა საქმის მოგვარებას და ფოსტის სამმართველოს შეუსრულა ნაკისრი ვალდებულებები. მალე ტელეგრაფის გამართვის ნებართვა მოვიდა.

1911 წლის 10 იანვარს გაიხსნა და მუშაობა დაიწყო დიდი-ჯიხაიშის ფოსტა-ტელეგრაფმა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ სოფელ დიდი-ჯიხაიშში დაუკავშირდა საქართველოს ყველა კუთხეს, დიდ რუსეთს და მთელ ქვეყანას.¹

რამოდენიმე დღის შემდეგ პეტერბურგიდან სამსონ დევიძის სახელზე მოვიდა შემდეგი შინაარსის დეპეშა:

„ვეულოცავ დიდი-ჯიხაიშის საზოგადოებას ფოსტა-ტელეგრაფის დაარსებას. ერთი ნაბიჯით წინ ვიქნებით.

ნიკო ნიკოლაძე“.

დ) ქსენონისა და აფთიაქის დაარსება

სოფელს არ ჰქონოდა აფთიაქი, არც საავადმყოფო, არც საექიმო უბანი. მუდმივად სოფელში არც ერთი ექიმი არ მუშაობდა. ერთი სიტყვით, ავადმყოფი ალაღბედზე იყო მიტოვებული. ნიკო დაინტერესდა ამ მდგომარეობით. მისი ინიციატივით ჩატარდა სოფლის ყრილობა, ყრილობამ გადაწყვიტა ქსენონის აგება და ამ საქმის მოსაწყობად გამოყო კომისია, რომელშიაც შედიოდნენ: ცნობილი პედაგოგი დავით დევიძე, ექიმი ექვთიმე ვაშაკიძე, სიმონ ლორთქიფანიძე, ანტონ ქუთათელაძე, ფერშალი მოსე გოგსაძე და სხვები. ქსენონის დაარსებაში დიდი ღვაწლი მიუძღვის აგრეთვე ექიმ ვაშაკიძეს, რომელიც ქსენონის გახსნამდე და შემდეგშიაც ზაფხულობით ჩადიოდა დიდ-ჯიხაიშში და უფასოდ მკურნალობდა ავადმყოფებს.

კომისიამ სახლის შესაძენად სოფელში ფული შეაგროვა

¹ აღსანიშნავია ერთი გარემოება: ამ ფოსტის განყოფილების გამგედ თითო წლით იმუშავეს ა. სარაფიანმა და ი. ჭეიშვილმა, იმის შემდეგ კი შეუცვლელად მუშაობდა იასონ ნესტორის-ძე მესხი, რომელიც 1957 წლის 3 მარტს გარდაიცვალა.

და სოფ. ეწერში მოქ. შილაკაძისაგან შეიძინა 3 ათასი გექნე-
თად.

1902 წლის გაზაფხულზე გაიხსნა ქსენონი. ამ ქსენონის პირველი ექიმი იყო ცნობილი ექიმი ივანე გომართელი, რომელმაც თავისი სამედიცინო კარიერა აქედან დაიწყო. შემდეგ თანამიმდევრობით მუშაობდნენ აქ საკმაოდ ცნობილი ექიმები: ვიქტორ ხუსკივაძე, ევსევი ლოსაბერიძე, ვალერიან ლორთქიფანიძე, თედორე მესხი, იოველ ჟორდანიძე, ა. კახნიაშვილი, დათიკო კახაძე, სამსონ ლეყავა, ჭიჭიკო კაკაბაძე და სხვები, ხოლო ქსენონის დაარსებიდან 1902 წლის 2 მაისიდან 1955 წლამდე ექიმის თანაშემწედ განუწყვეტლივ მუშაობდა მოსე ლუკასძე გოგსაძე, რომელიც 1957 წლის 7 ოქტომბერს გარდაიცვალა.

ქსენონის შესანახავად ორგვარი ფასი იყო დაწესებული ამ სოფლის თავადაზნაურობა წელიწადში იხდიდა 3 მანეთს, ხოლო გლეხობა — 2 მანეთსა და 60 კაპიკს. ამ გადასახადის გადახდის შემდეგ მთელი წლის განმავლობაში ჯიხაიშის მოსახლეობას უფასოდ მკურნალობის უფლება ჰქონდა. იგი არ იხდიდა არც ექიმის გასამრჩელოს, არც წამლის ფულს და არც ექიმის მგზავრობის ღირებულებას.

ქსენონის გახსნასთან ერთად სოფელში აფთიაქიც გაიხსნა. მანამდე კერძო აფთიაქი ჰქონდა მოქ. ბესარიონ ჩომახიძეს, რომელიც ტყავს აძრობდა გლეხობას. 1908 — წლის ზაფხულში სოფელმა მოქ. ჩომახიძის კერძო აფთიაქი დიდი ბრძოლით შეიძინა და ამით მკურნალობის საქმე კიდევ უფრო გაიადვილა.

ერთი სიტყვით, სოფელ დიდი-ჯიხაიშის კეთილმოწყობისათვის დიდი მზრუნველობა გასწია ნიკო ნიკოლაძემ. ამ მიზნით მან დარაზმა სოფლის მოწინავე აქტიური ძალები, გვერდში ამოიყენა და ამოქმედდა ისინი. მიზანსაც მიაღწია: 1915 წლისათვის ამ სოფელს უკვე ჰქონდა საკუთარი ერთი ოთხკლასიანი სასწავლებელი და ორი ერთკლასიანი სასწავლებელი, ფოსტა-ტელეგრაფი, სამკითხველო, ქსენონი, რკინიგზის საკუთარი ბაქანი, სარწყავი არხები, მოკირწყლული გზები და

მრავალი სხვა რამ, რაც თამამად შეიძლება ითქვას, არ ჰქონია მეფისდროინდელი რუსეთის იმპერიის ბევრ სოფელს. ყველაფერი ეს კი ნ. ნიკოლაძის თაოსნობით იყო.

ნიკო ნიკოლაძის ლიტერატურული და კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობა დიდ-ჯიხაიშში

ნ. ნიკოლაძის მამულით გლეხობა უხვად სარგებლობდა და სასწრაფოდ გადაჰქონდა ამ მამულის ყოველგვარი გამოცდილება. ნიკო, რასაკვირველია, საიდუმლოდ არ ინახავდა არც ერთ აღმოჩენას, ან ახალს სოფლის მეურნეობის დარგიდან და უყოყმანოდ ასწავლიდა გლეხობას. საამისოდ ნიკო სპეციალურ დროსაც დანიშნავდა ხოლმე. გლეხობას დაათვალიერებინებდა თავის მეურნეობას, ახსნა-განმარტებას მისცემდა და შემდეგ თავის ცნობილ ცაცხვის ქვეშ, რკინის მაგიდის ირგვლივ, რომელიც ზამთარ-ზაფხულ იდგა იქ, საუბარს გაუმართავდა მათთვის საჭირობოროტო საკითხების შესახებ. ნიკო პრაქტიკულ დახმარებას უწევდა გლეხობას, ახალგაზრდობას შესაფერის სამუშაოზე აწყობდა, სასწავლებლებში აგზავნიდა და ცხოვრების ნათელ გზაზე აყენებდა.

მალე გამოიღო ნაყოფი ნიკოს ასეთმა საქმიანობამ. ქვემო იმერეთის დასახლებამ ფერი იცვალა: გაქრა ისლით დახურული მიწური სახლები და ნელ-ნელა „მარსელის“ კრამიტით დახურული ოდები მაღალ სვეტებზე წამოიჭიმა. გაქრა ჩელტის ჭიშკრებიც და მის ნაცვლად ქვის სვეტებზე დაკიდებული რკინის ან ხის ჭიშკრები გაჩნდა. ეზოები წნელის ღობის მაგივრად მარად მწვანე მცენარით, ლამაზი ტრიფოლიატით შემოიფარგლა და ნაძვებითა და ტუიებით დამშვენდა. წყობილებიდან გამოვიდა თხრილებზე და ღელეებზე გადებული ხის ან მიწის ბოგირები. ახლა მისი ადგილი უმთავრესად ბეტონით ნაშენმა ბოგირებმა დაიჭირა; ხალხში გაიღვიძა ცოდნის წყურვილმა და სწავლა-განათლებას დაეწაფა. ყოველივე ამის ფუძემდებელი და მესვეური ნიკო ნიკოლაძე იყო, რომელსაც ყოველთვის გვერდში ედგა ამ სოფლის მშრომელი გლეხობა და მთელი მოსახლეობა.

ნიკო ნიკოლაძის მოღვაწეობა დიდ-ჯიხაიშში, ან კიდევ

მის მიერ მოწყობილი მამული, მარტო სასოფლო-სამეურ-
ნეო თვალსაზრისით როდი იყო შესანიშნავი. 1887 წლიდან
1895 წლამდე ნიკო მუდმივად ცხოვრობდა დიდ-ჯიხაიშში. აქ,
ამ სახლში, იქმნებოდა და ყალიბდებოდა ნ. ნიკოლაძის შე-
მოქმედების უკანასკნელი პერიოდი. ეს სახლი თავის დროზე
წარმოადგენდა ერთგვარ კერას, სადაც არა ერთი და ორი
თვალსაჩინო საკითხი გადაწყვეტილა ლიტერატურული, პო-
ლიტიკური თუ საზოგადოებრივი ხასიათისა. აქ ხშირად
იყრიდნენ თავს იმდროინდელი საზოგადო მოღვაწეები და
მწერლები: გიორგი წერეთელი, კირილე ლორთქიფანიძე,
სოფრომ მგალობლიშვილი, გიორგი ქალადიდელი, ილია
ხონელი, მამია გურიელი, იაკობ ფარცხავა, იონა მეუნარგია,
გიორგი ზდანოვიჩი და სხვები. ნიკოს ხშირი სტუმარი იყო
აგრეთვე აკაკი წერეთელი, რომელიც ალტაცებაში მოდიოდა
ხოლმე მამულის სიმშვენიერით, მრავალფეროვნებითა და
გამომგონებლობით.

დიდ-ჯიხაიშში მდიდარი ბიბლიოთეკა ჰქონდა ნიკოს,
რომელიც 40 ათასამდე წიგნს ითვლიდა. (ამჟამად დაცულია
თბილისში. კ. მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში).
ყოველდღიურად მას აუარებელი ჟურნალ-გაზეთები და კო-
რესპონდენცია მოსდიოდა, რომლის მიღება ნიკოს სპეციალუ-
რი მინდობილობით დავალებული ჰქონდა მოქ. გიორგი ნემ-
საძეს, სანამდე ჯიხაიშში ფოსტა არ იყო და ნიკოს ფოსტა
კოპიტნარიდან ან სამტრედიიდან იყო საზიდავი.

(ეს მინდობილობა ამჟამად დაცულია ნ. ნიკოლაძის სახლ-
მუზეუმში).

ნიკო ნიკოლაძის არქივში დაცულია ამონაქერი გაზ. „ნო-
ვოე ობოზრენიე-დან“, სადაც ნათქვამია: „სოფელში (ე. ი.
დიდ-ჯიხაიშში) ის ლებულობს იმდენ პერიოდულ გამოცე-
მებს, რამდენსაც არცერთი რედაქცია არ ლებულობს. მისი
კაბინეტის თაროები იზნიჭება ძვირფას ყდაში ჩასმული მრავალი
ტომისაგან, რომელიც შეიცავს მეცნიერების უკანასკ-
ნელ სიტყვას. ერთი სიტყვით იქმნება სრული ილუზია კარგად
მოწყობილი პეტერბურგელი მწერლის კაბინეტისა, ანდა პე-
ტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკის დარბაზისა“. აღნიშნული

ბიბლიოთეკით უხვად სარგებლობდა სოფლის ინტელიგენცია, მოსწავლე ახალგაზრდობა და გლეხობა. ნიკო თვითონ ურჩევდა მკითხველებს შესაფერის ლიტერატურას და შემდეგ ესაუბრებოდა ხოლმე მათ წაკითხული წიგნების შესახებ. ამავე ბიბლიოთეკაში ნიკო ინახავდა არალეგალურ ლიტერატურას, რომელიც მას ჩამოჰქონდა საზღვარგარეთიდან: ქენევიდან, პარიზიდან, ლონდონიდან და სხვა.

მთელი რვა წლის მანძილზე ჯიხაიშში მუდმივად ცხოვრების პერიოდში (1887 წლიდან 1894 წლამდე), ნიკო ნიკოლაძე დიდ-ჯიხაიშიდან უძღვებოდა გაზ. „ნოვოე ობოზრენიეს“, შემდეგ კი 1894 წლიდან ქურნალ „მოამბეს“. ამ პერიოდის წერილები, მოთავსებული გაზ. „ნოვოე ობოზრენიე-ში“ და ქურნალ „მოამბე-ში“ — დაწერილია დიდ-ჯიხაიშში. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ სოფლიდან გამოგზავნილი რამდენიმე წერილი აკრძალა მეფის ცენზურამ¹. ერთ-ერთი წერილის შესახებ ქურნალისტი დ. გუჟამიშვილი (ნიკოს ცოლისძმა) თბილისიდან დიდ-ჯიხაიშში აღშფოთებული სწერდა ნიკო ნიკოლაძეს:

„ცენზურის მიერ აკრძალულ ორი სტატიის ანაბეჭედს გიგზავნი. ერთი შენია, მეორე ჩემი. ამის მიხედვით შეგიძლია იმსჯელო რა ზომამდე მიღის იაკიმოვის სიმკაცრე. მესმის შენ, სტატიის დაკავება, მაგრამ ჩემ სტატიაში რა არის უცენზურო, რომ მომკლა არ მესმის. ნუთუ მოიჯარადებებსაც ხელს ვეღარ ვახლებთ. საერთოდ გარკვეულად, ცენზურა გვახრჩობს, განსაკუთრებით მე. თითქმის ყოველ ჩემს სტრიქონს შეუბრალებლად შლის“.

დიდ-ჯიხაიშში დაწერილი ნიკოს წერილები უმთავრესად

¹ აკრძალულ წერილებს მიეკუთვნება: „შკოლა ვინოდელია“ უნდა დაბეჭდილიყო „ნოვოე ობოზრენიე-ს“ 1887 წ. 1 სექტემბერს: „აგარარნოე პოლოვენე ბატუმსკოი ობლასტი“ — უნდა დაბეჭდილიყო ამავე გაზეთში 1890 წელს, როგორც მოწინავე. ეს ნომერი უმოწინავეოდ გამოვიდა: „სელო დიდი-დეიხაიში“ და სხვა წერილები, რომელთა ზუსტი სია დაცულია ნ. ნიკოლაძის არქივში თბილისის კ. მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში.

ეხება იმ დროისათვის აქტუალურ და მეტად საჭირობო საკითხებს. ეს წერილები ხასიათდება ცხოვრების ღრმა ცოდნით, მოვლენებისა და ფაქტების შესანიშნავი ანალიზით და გასაოცარი სიმკვეთრით. მაგ. დიდ-ჯიხაიში დაწერილი წერილში — „ნა პრაზდნიკი“, რომელიც მან 1888 წელს გახ. „ნოვიე ობოზრენიე“-ს № 1434-ში მოათავსა, ბრწყინვალედ განიხილა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური ცხოვრების საკითხები და მისი განვითარების გზები დასახა. ამ წერილში ნიკო ნიკოლაძე თავის ძველ ხაზს იცავდა. ე. ი. დაასკვნიდა, რომ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური განვითარებისათვის, აუცილებელია სასოფლო-სამეურნეო განათლება. ჩვენი სოფლის მეურნეობის, მრეწველობისა და საერთოდ ჩვენი ცხოვრების პროგრესი შეიძლება მხოლოდ მეცნიერებისა და პრაქტიკის ერთიანობით. ცალმხრივი განათლება და განვითარება ჩვენ დაგვლუპავს და არავითარ ნაყოფს არ მოგვცემსო.

ამგვარად ხასიათდება ნიკოს ის წერილებიც, რომლებიც მეფის ცენზურამ აკრძალა ამ პერიოდში. ერთ უთარილო წერილში დ. გურამიშვილი, ნ. ნიკოლაძეს სწერდა დიდ-ჯიხაიში: „სოფლიდან გამოგზავნილი შენი სტატიები ბრწყინვალეა“-ო.

არ ცდებოდა დ. გურამიშვილი. ეს წერილები მართლაც, რომ ბრწყინვალეა. ბრწყინვალეა და დაწერილი აგრეთვე ის კორესპონდენციებიც, რომლებიც სოფლის ცხოვრების საჭირობო საკითხებს ეხება. ამის საილუსტრაციოდ აქვე მთლიანად მოვიყვანთ მის ერთ-ერთ კორესპონდენციას, რომელიც დაწერილია 1887 წლის 14 ივლისს. ეს წერილი დაწერილია რუსულად, ქართულად ქვეყნდება პირველად.

სოფ. დიდი-ჯიხაიში, ქუთაისის მაზრა, 14 ივლისი (1887 წ.)

ამჟამად მთელი ქვემო იმერეთის მოსახლეობის გონება, და შესაძლოა მისი მომიჯნავე კუთხეებისაც, ეგზომ შეპყრობილია გვალვის საკითხით, რომ მას არ აინტერესებს არც „ბულგარეთის ახალი ამბები“, თუ კი ეს მას ოდესმე მართლაც აინტერესებდა, და არც მზადება სამხედრო ბეგარის შემოღების შესახებ. „წამოუშენს ხვალ ან ამდღეებში მაინც

რიგიანი წვიმა თუ არა?“ „რა ამბავია, რომ აგერ აპრილის შუა რიცხვებიდან ჩვენში სულ არ ყოფილა წვიმა?“. ერთად-ერთი საკითხი, რაც აქ აინტერესებს ყველას — დიდ-სა და პატარას. რაც უნდა დიდი ქუთის პატრონი იყო, ამ მო-სახლეობას ახლა ვერავითარი სხვა საკითხით ან სხვა რამით ვერ დააინტერესებ და მის გონებასა და აზრს ვერც მიუდგე-ბი და ვერც შეარჩევ.

და მართლაც „არის მიზეზი სასოწარკვეთილებისა“. ბუნები-საგან განებივრებულ ჩვენს ხალხს მიწის მორწყვისათვის ზრუნვა აინუნშიაც არ მოსდის. უხსოვარი დროიდან გვირ-წყავდა მიწას ცა. ის გვიგზავნიდა უხვად წვიმას. არც არხი და არც რუსხმული, არც რწყვა ან რაიმე ამისი მსგავსი ჯა-ხირი წყლისათვის, რასაც დიდიხანია შეჩვეულია აღმოსავ-ლეთ ამიერკავკასიის მცხოვრებნი, ჩვენ იმერლებს, გურუ-ლებს და მეგრელებს — თავის დღეში არ გვსმენია. ჩვენი წარმოდგენით მთელი რწყვის საქმე ადვილად და მარტივად ეწყობა თავისთავადვე. ამ საქმეს უფალმა ღმერთმა, წმიდა დიდი ილია წინასწარმეტყველი მიუჩინა, რომელსაც ხელთ უპყრია ღვთის მიერ ბოძებული უღვევლი წყლით სავსე სა-ხაპელა. როცა ჩვენს სიმიწის ნათესს, ბამბას თუ თამბაქოს მორწყვა დასჭირდება, ილია წინასწარმეტყველი მოგვიშვერს თავის სახაპელას, წამოუშენს წვიმას და მორწყვაც უზრუნ-ველყოფილია. ყველა სხვა ხალხის წარმოდგენაში ილია წი-ნასწარმეტყველი გამოხატულია როგორც ელვა-ქექა ქუხი-ლისაგან მგრგვინავ ეტლში მჯდომარე. მხოლოდ ჩვენს იმე-რეთში, სადაც ქექა-ქუხილი იშვიათი მოვლენაა, ხალხის წარ-მოსახვამ სხვა ხალხებისათვის ამ მრისხანე შეხის მტყორცე-ლის ნაცვლად შესძლო შეექმნა ყანების მრწყველი, გულკე-თილი მზრუნველის სახე. დასანანი კია, რომ „მემარცხენე სკოლის“ ნეოპეგელიანელებმა არ იცოდნენ მათი სანუკვარი ანტროპომორფული თეორიებისა და ფილოსოფიების ყვე-ლა მაგალითთა შორის გაცილებით ყველაზე უკეთ და რეა-ლურად დამადასტურებელი ეს გარემოება...

ნამდვილი უბედურება გვეწვია: აპრილის შუა რიცხვები-დან ჩვენში სრულიად არ ყოფილა წვიმა, გარდა ორი-სამი

დღისა, როცა ცოტაოდენს გადმოცვარავდა ხოლმე, რაც მტვერს თუ დატკეპნიდა თორემ ყანას ვერ დანამავდა. ბევრი ვიოხეთ, ვინანეთ, ვითათბირეთ, ხოლო წვიმას ვერ ველირსეთ. ამავე დროს ჩვენი ყანა. ჯეჯილი, ისიც სანახევროდ დაუთესავი, უწვიმოდ ჰკნებოდა. დამჰკნარი სიმინდი ისე ნელა იზრდება, რომ ნოემბრამდე ვერ იმწიფებს. საცხები ღომი თითქმის სულ არ დაუთესიათ. რა მოგველის? მოუსავლიანობა კარს მოგვედგომია და მასთან გაჭირვებაც გულშემზარავი.

ეგზომ სამძიმო ყოფაში 9 მომიჯნავე სოფელი, რომელთა ცენტრიც დიდი ჯიხაიშია (იანეთი, ეწერი, კულაში, გუბი, ჭაგანი, გოჩა-ჯიხაიში, ქოსნატი, პატარა ჯიხაიში და სხვა.) შეიკრიბა თავს დატეხილი უბედურების ნამდვილი მიზეზის გამო-საკვლევად და ენერგიული ზომის მიღებით მისი თავიდან ასაცილებლად.

თანახმად მამაპაპური წესისა, კრება გაიმართა სოფ. დიდი ჯიხაიშის ქაშვეთის ეკლესიის ირგვლივ, ცათამდე აწვდილი დიდი ხნის-ასწლოვანი ცაცხეების, მუხეებისა და თელების ჩრდილ ქვეშ. ასევე, თანახმად წინაპართა ანდერძისა ორატორებმა წარმოსთქვეს მრავალი მგზნებარე სიტყვა. ბევრ მსმენელში ამ სიტყვებმა გამოიწვია მოწონება, ბევრშიც დაფარული გულისწყრომა და დრტვინვა. ვინ არ მოიყარა აქ თავი. აქ იყვნენ თავადებიც, აზნაურებიც, ხუცებიც, კანცელარიების მწერლებიც და რა თქმა უნდა ყველაზე მეტი რაოდენობით იყო გლეხობაც. თანამედროვეთა და შთამომავლობათა საუბედუროთ, კამათი არავის მიერ არ ყოფილა სტენოგრაფირებული, ალბათ იმიტომ, რომ ქართული სწრაფწერა ჯერ კიდევ არ მოგვეპოვება. მაგრამ ჩემს ხელთაა კამათის ანალიზური ანგარიში, რომელსაც დროის უქონლობის გამო, მოკლედ, დასკვნის სახით გადმოგცემთ.

ქალარამორეული უკიდურესი მემარჯვენე ორატორები მჭერმეტყველურად ამტკიცებდნენ, რომ გვალვა ზეცამ დაგვატეხა თავს ჩვენს მიერ ჩადენილი მძიმე ცოდვებისათვის, შეირყა მამა-პაპათა რწმენა ჩვენში, შეურაცხყვენიტ ძველი დრონი. ამიტომ გასაგებია ილია წინასწარმეტყველის სამართლიანი რისხვაც ჩვენს თავზე. სახელდობრ განვარისხეთ ჩვენ

წმინდა ილია იმით, რომ ჩვენს რაიონში მრავლად არსებულ ეკლესიათა რომელიღაცა მღვდელმა აქამდე არ წარუდგინა თავის უფროსს ეკლესიის დასახურავად შეგროვილი 40 მანეთის ანგარიში. ამისი საუკეთესო და უცილებელი საბუთია სიზმარი, რომელიც ამ ოთხიოდ დღის წინათ უნახავს მემარჯვენეთა ერთ-ერთ ოქროპირის მოხუც შორეულ მამიდას. ვილაც მცხოვან ხეიბარს უთქვამს მისთვის სიზმარში, რომ სანამ ეს გაფლანგვა არ შეივსება, იმერეთი წვიმას ვერ ეღირსებაო. უკიდურეს მემარცხენეთა ოქროპირები, რომელნიც პრინციპულად თუმცა ეთანხმებოდნენ იმ აზრს, რომ ზენაარსმა გვალვით მძიმე ცოდვებისათვის დაგვსაჯაო, მაგრამ ამავე დროს თავგამოდებით ამტკიცებდნენ რომ მემარჯვენეთა ტრიბუნნი სცდებიან თვით ამ ცოდვების შედგენილობათა და ხასიათის განსაზღვრაშიო. ჯერ ერთი მღვდელმა, რომელზედაც ლაპარაკია, არა თუ მიითვისა მისი ეკლესიის დასახურავი ორმოცი მანეთი, არამედ თავისი ოფლით ნაშოვნნი ფული — 2 მან. და 65 კაპიკიც კი ზედ დაადო.

ანგარიში მან მთლიანად ჩააბარა თავის უფროსსაც და თავის სამწყოსაგან არჩეულ პირთაც. ამისი ცოცხალი მოწმეებიც აქვეა. მაშასადამე მოხუც ყრუ დედაბერს რომ მცხოვანი ხეიბარი ზმანებია, აი, ამ ხეიბარს მტკნარი დიფამაცია და ცილისწამება უკადრებია, თუ შეიძლება ბოროტმოქმედებად ჩაეთვალოს მას ის, რაც სხვას მის მაგივრად დასიზმრებია. ამასთანავე ყველა დედაბერს როდი უნდა ვუჯეროდეთ და ისიც დედაბერების სიზმრებს. ეს ლიბერალური გამოსვლა კრების აბსოლუტური უმრავლესობის ტაშის გრიალმა დაჰფარა. ხოლო კი უნდა ითქვას, რომ მეტაშეთა შორის მაინც და მაინც დიდი არ ყოფილა მოხუცთა რიცხვი.

როგორც კი გამოირკვა, რომ კრების უმრავლესობა ახალი ლიბერალური დროის მონაბერს უთანაგრძნობს, ხოლო ლიბერალიზმი კი თითქმის ქვეყნის გაჩენის ქამიდან პირველად დადგა აქ სასულიერო წოდების დაცვის პლატფორმაზე. წინ წარმოსდგნენ ტაშის მოყვარული ორატორები.

— წარმოვიდგინოთ, — დაიწყო მესამე ორატორმა, — წარმოვიდგინოთ თუნდაც ერთი წუთით და ისიც ფრიად პა-

ტივეცემული უკიდურეს მემარჯვენეთა წარმომადგენლის აზრის საბოლოოდ უარსაყოფად, რომ უცნობმა მღვდელმა მართლაც მიითვისა ორმოცი მანეთი: ნუთუ ილია წინასწარმეტყველი ეგზომ არასამართლიანია, რომ ის ერთი კაცის ასეთი დანაშაულისათვის ყველას დაგვეჯის საეკლესიო ფულის წარმოუდგენელი გაფლანგვისათვის. ეს ხომ კანონების უცოდინარობაა? დაჰხეთ რა ხდება ბანკებში: იპარავს ოცდაათი კაცი, ხოლო როცა ბანკი კოტრდება, სჯიან ერთს ან ორს. აქ კი ერთმა მოიპარა და ათეული ათასები დაისაჯოს? ეს შეუძლებელია, ეს წარმოუდგენელია, ილია წინასწარმეტყველი სამართლიანია, მემარჯვენე ორატორი კი მას ცილს სწამებს. მქუხარე ტაშმა დაჰფარა ამ ღემაგოგის სიტყვებიც.

მეოთხე ორატორი, აგრეთვე მემარცხენეთაგანი, მიხვდა, რომ კამათში საკმარისი არაა მარტო მოწინააღმდეგე აზრი, არამედ უნდა წარმოვადგინოთ კიდევ პირადი გადაწყვეტილებაც. ამიტომ მან დაიწყო მტკიცება, რომ უწვიმობის მიზეზია ჩვენი მძიმე ცოდვები, ხოლო ეს მძიმე ცოდვები კი სახელდობრ იმაში გამოიხატება, რომ დავივიწყეთ ის ფიცი, რომელიც ჩვენმა ცხრა სოფელმა დასდო ოცდაათი წლის წინად — 1857 წელს. მაშინ ჩვენ ფეხშიშველები, წავედით მდ. რიონზე და ჩავაგდეთ შიგ ყველა ის პირი, ვინც შემჩნეული იყო კუდიანობაში... ვინც ჩაიძირება, არაა კუდიანი, ვინც ამოტივტივდება კუდიანია და გახურებული შანთით სხეულზე ამოუღალავდით ჯვარს, რათა მომავალში არ ეკუდიანა. ან გაიხსენეთ კიდევ ისიც, როცა ჩვენ და ჩვენმა მამებმა დავსდეთ ფიცი სასწაულთა მომქმედ ხატების წინაშე — არ გვემუშაენა პარასკეობით. დავივიწყეთ ჩვენ ეს ფიცი: ბევრი ჩვენგანი მუშაობს პარასკეობით და ზოგი კი (იმათ კი არ გაიხარონ არც სააქაოს და არც საიქიოს!) ჰბედავს იმუშაოს კვირაობითაც. თუ შევასრულებთ ამ ფიცს, წამოვა წვიმა და თქეში როგორც ეს წინათ იყო.

მაგრამ მემარჯვენეთა წარმომადგენელი, თუმც ემხრობოდნენ ამ აზრს, თავიანთ ნათქვამზედაც მტკიცედ იდგნენ. და ბოლოს კრებაზე დამსწრენი მოიქანცნენ, დაიწყეს გამეორებები. ბოლოს დადგა ის ფსიქოლოგიური მომენტი, რაც

კარგად ცნობილია ხმოსანთა ტაქტიკისათვის, — როცა კრება მზადაა მიიღოს რომელიც გნებავს წინადადება ოღონდ კი მალე წავიდეს შინ... ამ დროს წამოდგა ორატორი, არ ვიცო მემარცხენეებიდან, თუ მემარჯვენეებიდან და წამოაყენა წინადადება.

აღვადგინოთ და მტკიცედ დავიცვათ მოცემული აღთქმა — ამიერიდან არ ვიმუშაოთ უქმე დღეებსა და პარასკეობით, და ყველა ცხრა სოფლის მცხოვრებნი, გავემართოთ, ფეხით მდ. რიონთან ყველაზე მახლობელ ეკლესიაში — სოფ. ეწერის წმინდა ილია წინასწარმეტყველის ეკლესიაში. გამოვიტანოთ იქიდან ხატი და გავბანოთ ის რიონის ტალღებით. როგორც კი წყალი, რომელიც ხატს შეჰხებია მიიღწევს ზღვას. ჩვენს გადამხმარ ყანებს დანამავს ძლიერი წვიმა.

ეს გადაწყვეტილება ერთხმად იქნა მიღებული მთელი მოსახლეობის მიერ. მესამე დღეს, კვირას, 12 ივლისს, აღნიშნული სოფლების მცხოვრებლებმა მოაწყვეს მწუხრის ლოცვა, გადაიხადეს პარაკლისი და გაემართნენ სოფელ ეწერისაკენ.. აქედან კი მდ. რიონისაკენ. სათანადო ცერემონიალის შესრულების შემდეგ ხატი ჩაუშვეს წყალში და ხვალისათვის, 15 ივლისისათვის ჩვენ ყველანი ველით წვიმას, ვინაიდან ხანდაზმულთა გაანგარიშებით, ხატის განაბანი წყალი ზღვას მიიღწევს ფოთში 15 ივლისს, განთიადს. აღთქმა, რომ არ იმუშაონ პარასკეობით რა თქმა უნდა განახლებულია.

შემიძლია დაგარწმუნოთ, რომ ზემოთ აღწერილი ამბები არც ჩემი ფანტაზიის ნაყოფია და არც უბრალო გასართობი ლაზღანდარობაა, არამედ სწორი ანაბეჭდია იმ უნაყოფო სჯა-ბაასისა, რაც ჩვენში მართლაც ხდება ყოველგან. დამეთანხმებით, რომ ახსნა-განმარტებანი ზედმეტია“.

ნ. ნიკოლაძის ეს წერილი აწყობილი იყო და უნდა დაბეჭდილიყო გაზ. „ნოვოე ობოზრენიე-ში“, 1887 წლის ივლისის ნომერში, მაგრამ მეფის ცენზურამ აკრძალა იგი. ბუნებრივია, რომ რელიგიის ასე გაბიაბრუებას ვერ აიტანდა მეფის მთავრობა, ამიტომაც მან ეს კორესპონდენცია სასწრაფოდ დაატყვევა და დაბეჭდვა არ აღირსა.

ჩვენ არ შევუდგებით ნიკოს მიერ დიდ-ჯიხაიშში დაწე-
რილი სხვა წერილების განხილვას და ამ საერთო მონახაზით
დავკმაყოფილდებით. მისი განხილვა უკვე ცალკე თემაა,
ფრიად დიდი და სერიოზული თემა, რაც დამოუკიდებელი
მსჯელობის საგანი უნდა გახდეს.

ერთი პროექტის ისტორია

საკმაოდ ცნობილია, თუ რა დიდი ღვაწლი მიუძღვის
ნ. ნიკოლაძეს რკინიგზის მშენებლობაში. ეს საქმე მან ჩინე-
ზულად იცოდა. ჯერ კიდევ 1882 — 1886 წლებში, პეტერ-
ბურგში, მას საპასუხისმგებლო თანამდებობა ეჭირა ლიბავა-
რომენის რკინიგზის სამმართველოში და საუკეთესო წარმა-
ტებებსაც აღწევდა. მაგრამ ამ მხრივ მან ყველაზე დიდი
ღვაწლი ამიერკავკასიის რკინიგზის მშენებლობას დასდო.
ნიკო ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოს წევრად
ირიცხებოდა; ერთ-ერთ საუკეთესო მუშაად ითვლებოდა.
მისი უშუალო მონაწილეობითა და დახმარებით დგებოდა
პროექტები და იწერებოდა გამოკვლევები, რომლებიც კი
დაკავშირებული იყო რკინიგზის მშენებლობის საკითხებთან.
ამიტომაც დაჯილდოებული იყო ნ. ნიკოლაძე ოქროს ჟეტო-
ნით და უფლება ჰქონდა უფასოდ ემოგზაურა მთელი რუსე-
თის რკინიგზის ხაზზე.

ზონის, მათხოჯის, ჯიხაიშისა და სხვა ახლომახლო სოფ-
ლების მოსახლეობას, რომლებიც მოწყვეტილნი იყვნენ
რკინიგზის მთავარ ხაზს, ადრევე სურდა რკინიგზის შტოს
გაყვანა სდგურ სამტრედიიდან მათხოჯამდე. ამ შტოს
გაყვანით ორი საქმე კეთდებოდა: გარდა იმისა, რომ მოსახ-
ლეობა ისარგებლებდა რკინიგზით, მოეწყობოდა სვანეთის
ზე-ტყის გამოზიდვა, რაც მდინარე ცხენისწყლით ჩამოჰ-
ქონდათ სოფელ მათხოჯამდე. ამის შესახებ მრავალი გამოკვ-
ლევა არსებობს. მათ შორის აღსანიშნავია გ. წერეთლის,
ი. სერებრიაკოვის, რაციგისა და ვ. შიმანსკის გამოკვლევები.

მომწიფდა თუ არა საზოგადოებრივი აზრი ამ საკითხის
შესახებ, ნიკომ ინიციატივა აიღო დასაჩქარებლად. მაგრამ
მან შეცვალა პროექტი: რკინიგზის შტო ახლა გაყვანილი

უნდა ყოფილიყო არა სამტრედიიდან მათხოჯამდე, არამედ იანეთიდან მათხოჯამდე. მისი სიგრძე უნდა ყოფილიყო 20 ვერსი. რკინიგზის ამ ტოტით ისარგებლებდა ორ მდინარეს შორის — გუბისწყალსა და ცხენის წყალს შორის დასახლებული სოფლები, რომელთა ტერიტორია 386 კვ. ვერსს, ხოლო მცხოვრებთა რაოდენობა 75 ათას კაცს უდრიდა. ამ პროექტს სხვებმაც დაუჭირეს მხარი, რადგანაც მას ერთგვარი უპირატესობა ჰქონდა პირველ პროექტთან: რკინიგზის მოკლე მანძილი, უკეთესი რელიეფი და ეკონომიური პირობები ბევრად აიაფებდა როგორც რკინიგზის გაყვანის, აგრეთვე სამგზავრო ბილეთის ღირებულებას. ყველაფერი ეს ნიკოზ ზუსტად ჰქონდა შესწავლილი და ათასჯერ აწონილ-დაწონილი.

1884 წელს რკინიგზის გაყვანასთან დაკავშირებით ნიკომ ადგილზე სპეციალური კომისია მიავლინა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე გ. წერეთელი.

როგორც ყოველ ახალ საქმეს, ამ საქმესაც დაბრკოლება აღუდგა წინ. მოსახლეობა, რომელიც პირველად სიხარულით შეხვდა რკინიგზის გაყვანას, ახლა უარს ამბობდა. თავადებმა და სოფლის ბნელმა ძალებმა გული აუტკრუეს გლეხობას და არწმუნებდნენ, რომ, ვითომდაც, რკინიგზის გაყვანა ზიანს მიაყენებდა მათ: გაუწყვეტდა საქონელს, წაართმევდა მიწის ნაკვეთებს და რაც მთავარია გამოიწვევდა ადამიანის მსხვერპლს და სხვ. ამის გამო იყო, რომ გ. წერეთელი 1884 წლის 1 თებერვალს გულისტკივილით სწერდა ნიკო ნიკოლაძეს:

„ხონის რკინიგზის საქმეზე დიდი დაბრკოლება ატყდა, ყველა სოფლის საზოგადოებამ უარი თქვა მიწის სამუშაოებზე. ჩვენ რომ ადვილი გვეგონა ხალხის შეგონება, ისე ადვილი არ გამოდგა. ამისათვის მე იანეთიდან დაწყებული მათხოჯამდის გაბმული ვარ ამ საქმის გულისათვის“¹.

¹ იხ. ნ. ნიკოლაძის არქივი, დაცული თბილისის კ. მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში, № 13/325.

არც გ. წერეთელმა და არც კომისიამ ფარხმალი არ დაყარა. მათ გვერდით უდგათ ნ. ნიკოლაძეც, დიდი მეცადინეობის შემდეგ მოსახლეობამ გული მოიბრუნა და მხარი დაუჭირა რკინიგზის მშენებლობას.

1884 წლის 26 მარტს ხონში ჩამოვიდა ქუთაისის გუბერნიის გენერალ გუბერნატორი სმეკალოვი, რომელსაც ხონის საზოგადოების წარმომადგენლებმა ახლა დახმარება სთხოვეს რკინიგზის მშენებლობაში, თავადი გიორგი სამსონისძე წულუკიძე კი რკინიგზის სადგურისათვის უფასოდ იძლეოდა 3,600 საყენ მიწას. სმეკალოვმა ყოველგვარი დახმარება აღუთქვა ამ საქმეში ხონის საზოგადოებას და სურვილი გამოთქვა: „ღმერთმაც ქნას, რომ შემდეგში მე ხონში მატარებლით ჩამოვსულიყო“¹.

გენერალ გუბერნატორის ასეთმა დაპირებამ კიდევ უფრო გაამხნევა მოსახლეობა და ყველაფერი ექვი გაუფანტა. გ. წერეთელი ახლა გახარებული ატყობინებდა ნიკო ნიკოლაძეს ამავე წლის 31 მაისს გაგზავნილი წერილით:

„საყვარელო ძმაო ნიკო!

ხონის ტოტის საქმე რომ არ მეგონა ისე კარგად მიდის. დამრჩა მარტო ჯიხაიში და იანეთი, თორემ სხვა სულ გათავებულია“-ო (იქვე).

რაკი რკინიგზის გაყვანამ რეალური სახე მიიღო, ახლა სამეგრელოს რაიონების სოფლებმაც მოიწადინეს მშენებლობაში მონაწილეობის მიღება. მდინარე ცხენისწყალზე, სოფელ მათხოჯთან უნდა გაკეთებულიყო ხიდი, რომელიც რკინიგზასთან დააკავშირებდა სამეგრელოს სოფლებს ბანძას, ნაოლაღეს, ლეხაინდრაოს, სალხინოს, ნაფიჩხოულას² და სამეგრელოს ჩრდილოეთის მხარის სხვა სოფლებს. აღნიშნული სოფლების მოსახლეობამ იკისრა 22 ათასი კაცდღის მუშაობა, ან კიდევ 22 ათასი მანეთის გადახდა. ხიდის აგება ჯდებოდა 20 ათასი მანეთი, ასე რომ კიდევ რჩებოდა ორი ათასი მანეთი, რომელიც მოხმარდებოდა რკინიგზის მშენებლობას.

¹ იხ. გაზ. „Кавказ“ — 1884 წ. 13 მარტი, №-58.

² ეს სოფლები ამჟამად შედის გეგეჭკორის რაიონში.

გავიდა დრო... რკინიგზის ტოტის ამ მშენებლობას ბევრი დაბრკოლება შეხვდა წინ, მუშაობის დაწყება გაჭიანურდა, შემდეგ პირველი მსოფლიო ომი წამოეწია და სრულიად შეჩერდა.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, 20-იან წლებში, ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოში ისევ წამოიჭრა „სამტრედია-მათხოჯის“ რკინიგზის მშენებლობის საკითხი. საბჭოთა მთავრობამ დადებითად გადაწყვიტა იგი და პირველ ხუთწლიან გეგმაში პირობითად შეიტანა. დაიწყო მოსამზადებელი მუშაობა; დაგეგმეს სამუშაოები და სადგურები, შეისწავლეს ლიანდაგის დასაგები ხაზი სამტრედიიდან მათხოჯამდე, გზაზე დარგეს სათანადო ნიშნები და ყველაფერი გაამზადეს მუშაობის დასაწყებად.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ნ. ნიკოლაძე, მართალია, მიესალმებოდა რკინიგზის გაყვანას მათხოჯამდე, მაგრამ ის თავის ძველ პროექტს იცავდა და ამტკიცებდა მის უპირატესობას.¹

დროთა განმავლობაში არც ეს პროექტი განხორციელდა, მათხოჯამდე რკინიგზა გაყვანილი არ იქნა. მიუხედავად ამისა, ნ. ნიკოლაძის პროექტი საბჭოთა ხელისუფლებამ მაინც განახორციელა, მაგრამ სულ სხვა ფორმით:

ამჟამად მიმდინარეობს მათხოჯის მიმართულებით არსებული გზის კეთილმოწყობა, რაზედაც ყოველწუთში დასრიანებს ავტობუსები და ავტომანქანები, ხოლო მდინარეზე შენდება ხიდი. ყოველივე ეს ხელს შეუწყობს მოსახლეობის ეკონომიურ განვითარებას და წინსვლას, რაც პარტიისა და მთავრობის მზრუნველობის კიდევ ერთი თვალსაჩინო გამოხატულებაა.

¹ იხ. ვარლამ ძიძიგური, „მასწავლებლის მოგონებანი“, 1957 წ., გვ. 222 — 223.

აკაკი წერეთელი დიდ-ჯიხაიშში ნიკო ნიკოლაძისთან

ნიკო ნიკოლაძისა და აკაკი წერეთლის ახლო ურთიერთობა საყოველთაოდ ცნობილია. ეს ურთიერთობა განსაკუთრებით განმტკიცდა 1908 წლიდან, აკაკის იუბილეს შემდეგ.

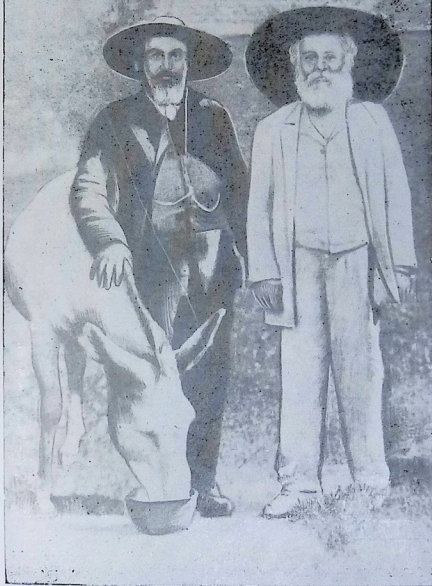
ნ. ნიკოლაძის ქალიშვილი, პროფესორი რუსუდან ნიკოლაძე იგონებს, რომ იმ წლებში აკაკი ძალიან ხშირი სტუმარი იყო ჩვენი ოჯახისა დიდ-ჯიხაიშში.

აკაკი ნიკოსთან დიდ-ჯიხაიშში პირველად სტუმრად იყო 1889 წლის ზაფხულში, აგვისტოს თვეში. აკაკი დაესწრო ნიკოს ვაჟის — გიორგის ნათლობას. გიორგის ნათლობა დიდი ზეიმით გადაიხადა ნიკომ და წვეულება გამართა, რაც სამ დღეს გაგრძელდა. წვეულებას დაესწრო ნიკოს ახლო მეგობრები, საზოგადო მოღვაწეები, ნათესავები და თანამოაზროვნეები. ყველაზე საპატიო სტუმარი მათ შორის, რასაკვირველია, აკაკი წერეთელი იყო გიორგის ნათლია კირილე ლორთქიფანიძესთან ერთად. აკაკიმ ძალიან მოილხინა, თავისი ჩვეულებისამებრ ოხუნჯობდა, ამბობდა სიტყვებს და აღტაცებაში მოყავდა მთელი საზოგადოება. ამის შემდეგ აკაკი ხშირად ჩადიოდა ჯიხაიშში. ხან გავლით, მიდიოდა, ხან თვითონ ნიკოს ჩამოყავდა, ხანდახან კი 3-4 დღეს დარჩებოდა და შემდეგ გაემგზავრებოდა ხოლმე ფოთში, ქუთაისსა ან ხონში.

პროფესორ რუსუდან ნიკოლაძის გადმოცემით აკაკი პირველად წინააღმდეგი იყო იმისი, რომ ნიკოს დიდ-ჯიხაიშში გაეშენებინა ამოღენა მამული.

— რას ჩაცეიბიხარ მაგ დედუღეთს, ხაშმიან ჯიხაიშს. იქ ჰაერი არ ვარგა, წამოდი ზემო იმერეთში, იქ გააშენე მეურნეობაო. — ეტყოდა ხოლმე აკაკი ნიკოს. ნიკო კი აკაკის უმტკიცებდა, რომ იქ ჰაერიც კარგია და ნიადაგიც კიდევ უკეთესია. აბა, ვნახოთ როგორი მამული გავაშენოო.

მართლაც, როცა ნიკომ თავისი არ მოიშალა და მეურნეობა კარგად მოაწყო, აკაკის სრულიად შეეცვალა თავისი აზრები. აკაკი როცა სტუმრად იყო ნიკოსთან დიდ-ჯიხაიშში, ინტერესით ეცნობოდა ხოლმე მეურნეობას, გულდასმით

ნ. ნიკოლაძე და აკაკი წერეთელი დიდ-ჭიხაიშში

აკვირდებოდა თითოეულ მცენარეს და სწავლობდა მას. ნიკოც დეტალურად აცნობდა აკაკის ყველაფერს.

აღტაცებაში მოყავდა აკაკი სხვადასხვა ცხოველებს, რომლებიც ნიკოს საზღვარგარეთიდან ჰყავდა ჩამოყვანილი და გაწვრთნილი. ამ ცხოველებს აკაკი ნიკოს ბავშვებთან ერთად ეთამაშებოდა, მათ ართობდა და თვითონაც ერთობოდა — „ჩემი ბავშვობა მაგონდებაო“ — იტყოდა ხოლმე პოეტი. განსაკუთრებით მოსწონდა აკაკის სენბერანდტის ჯიშის ძაღლები, რომლებიც მეტად გონიერები იყვნენ და ადამიანებთან მოქმედებდნენ.

ერთხელ ნიკოს შინამოსამსახურემ — ღუნია¹ საკუთარი ლექსი წაუკითხა აკაკის.

— როგორ მოგეწონა, აკაკი. — ჰკითხა ნიკომ.

— ძალიანაც მომეწონა, შენთან ცხოველებიც კი ფილოსოფოსები არიან და რა გასაკვირველია, რომ ღუნია¹ ლექსები წეროსო. — მიუგო აკაკიმ.

ისე მოსწონდა აკაკის ეს ცხოველები, რომ 1909 წელს მან ესპანურ თეთრ ვირთან სურათიც კი გადაიღო.

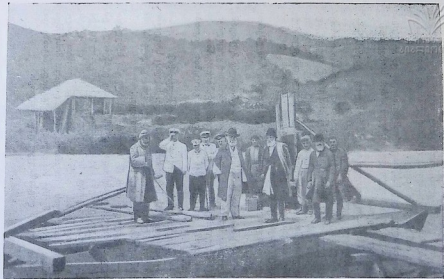
(დაცულია ნ. ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმში).

იმდენად ერთობოდა აკაკი ნიკოს ოჯახში, რომ მას თითქმის დრო აღარ რჩებოდა სოფელში გაველო. ყოველ ჩამოსვლაზე ნიკოს ოჯახში იგი ისეთ რაღაც ახალს ნახავდა, რაც გაიტაცებდა პოეტს და მთელ დღეს იქ გაატარებინებდა ხოლმე.

მიუხედავად ამისა ნიკოს ოჯახის წევრებმა რამოდენიმეჯერ ექსკუპირსი² მოაწყეს, აკაკიც თან წაიყვანეს და გააცნეს სოფლის მნიშვნელოვანი ადგილები: აჩვენეს „სერგეთის მინდორი“, „ქაშვეთის მინდორი“, ეკლესიები და ცაცხვებისა და მუხების ასწლოვანი ხეები. პოეტზე ნახულმა ფრიად სასურველი შთაბეჭდილება მოახდინა.

1910 წლის ზაფხულში, სწორედ იმ დროს, როცა ნიკოსთან

¹ ღუნია (ევდოკია ათანასის ასული აფანასიევა), ნიკო ნიკოლაძის შინა-მოსამსახურე იყო, რომელიც ბოლომდე შერჩა მწერლის ოჯახს. გარდაიცვალა თბილისში 1952 წელს, 80 წლის ასაკში. წერდა ლექსებს.

აქაო წერეთელი მდინარე ცხენისწყლის პორანზე

აქაკი იყო სტუმრად, ნიკოს ამბავი მიუტანეს, რომ სოფ. მათხოჯთან ცხენისწყლის არხის სათავე გაფუჭებულიაო. ნიკომ სასწრაფოდ შეაბმევინა ცხენი ეტლში და მათხოჯისაკენ გასწია. თან წაიყვანა აქაკიც.

ნიკომ ადგილზევე სასწრაფო ზომები მიიღო და არხის სათავე გააქეთებინა. მთელი დღე დაჰყვეს არხის სათავესთან.

აქაკიც იქ იყო...

ნიკომ სურათი გადაუღო აქაკის, რომელიც ცხენისწყლის ბორანზე იდგა გლეხებთან ერთად.

იმავე ხანებში ნიკოს ოჯახში, ჭიხაიშში, საუბარი იმართებოდა ეკლესიების შესახებ. მორწმუნეთა ერთი ჯგუფი წუწუნებდა იმის გამო, რომ ეკლესიები ცუდ მდგომარეობაშია, ზოგიერთი მათგანი დანგრევის პირზეა მისული და კაცი პატრონი არავინ არისო. ერთ-ერთ ასეთი საუბარს დაესწრო აქაკიც, აქაკიმ პირდაპირ განუცხადა:

— რათ გინდათ ეს ეკლესიები, ვერ გაიგეთ, რომ ღმერთი არ არის?

— არც მასეა საქმე ბატონო აქაკი... ცნობილმა მეცნიერმა ვოლტერმა ხომ თქვა, რომ ღმერთი, რომ არ ყოფილიყო, უნდა მოგვეგონებინაო, — თქვა ერთმა მდაბიოთაგანმა.

— რაო? რა იცი შენ ვოლტერი. გოცებით იკითხა აქაკიმ.

— წამიკითხავს ბატონო. — თამამად მიუგო მან.

აქაკის გოცებას საზღვარი არ ჰქონდა. სადღაც სოფელში უბრალო, მდაბიო ადამიანები კითხულობენ ვოლტერს! იმ დროში ეს მართლაც ხომ საკვირველი იყო...

— მე ვიცოდი, რომ ამ სოფლის მოსახლეობა სწავლავანათლებას ძალიან ეტანებოდა, მაგრამ თუ ასე ეტანებოდა, ეს კი არ ვიცოდი. ეს შენი წყალობითაა ჩემო ნიკო — უთხრა აქაკიმ ნიკოს, რომელიც ჩუმ-ჩუმად იღიმებოდა ამ დროს აქაკი დიდ შვებას გრძნობდა ნიკოსთან ყოფნით დიდ-ჭიხაიშში. ზაფხულის მთვარიანი ღამე დიდად მოსწონდა აქაკის: ავიდოდა მეორე სართულზე, დაჯდებოდა აივანზე და დიდხანს, ძალიან დიდხანს უყურებდა მთვარეს.

— ჯიხაიშისთანა ლამაზი მთვარე არსად არ არის — შენიშნავდა ნიკო.

— საჩხერის მთვარესთან მაინც ვერ მივა — ხუმრობით ეტყოდა აკაკი.

ასე იყო თუ ისე, ეს ორი დიდი ადამიანი, დიდხანს, ძალიან დიდხანს მდუმარებით მოცულნი შესცქეროდნენ „ჯიხაიშის მთვარეს“, რომელიც, მართლაც, ასე ლამაზია ნიკოს სახლის აივნებიდან.

ძალიან უყვარდა აკაკის ნიკოს მოუზრავი სიმონ ვაშაკიძე,

სიმონ ვაშაკიძე ფრიალ საინტერესო პიროვნება იყო. იგი ნიკოს მოუზრავად მუშაობდა 1886 წლიდან სიკვდილამდე (1917 წ.) მთელი თავისი ოჯახით ცხოვრობდა ნიკო ნიკოლაძის მამულში და მისი ძმა — გოგიაც იქ მუშაობდა.

სიმონმა ზედმიწევნით კარგად იცოდა სოფლის მეურნეობა და ნიკოს შესანიშნავად შეელოდა ამ მეურნეობის მოწყობაში. იყო ერთგული, პატიოსანი, შრომის მოყვარე, ენერგიული და სანდო კაცი. ერთი სიტყვით ქართველი მშრომელი გლეხის ტიპიური განსახიერება იყო.

სიმონი დიდი სიყვარულით უვლიდა ნიკოს კარ-მიდამოს. ამუშავებდა მიწას, უვლიდა ვენახს, ხეხილს და სხვა. ერთი სიტყვით, იგი განაგებდა მთელ მეურნეობას.

მიუხედავად იმისა, რომ მან წერა-კითხვა არ იცოდა, მაინც გათვითცნობიერებულ კაცად ითვლებოდა და ბევრს ხიბლავდა თავისი მჭევრმეტყველებით და მოხდენილი სიტყვაპასუხით. იცვამდა ევროპულად, ატარებდა შლიაპას და გარეგნულად ძლეირ ემსგავსებოდა ნიკო ნიკოლაძეს. ამიტომაც იყო, რომ მას ზედმეტ სახელად „სიმონ ნიკოლაძე“ შეარქვეს. იგი დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით სარგებლობდა ნიკოს ოჯახში და ამ ოჯახის საპატიო წევრად ითვლებოდა.

სიმონი ბოლომდე ერთგული დარჩა ნიკოს ოჯახისა. (რა დიდი კონტრასტია ილია ჭავჭავაძის მოუზრავსა და ნიკოს მოუზრავს შორის!).

ტრაგიკული იყო სიმონის ცხოვრების ბოლო. 1917 წელს იგი სხვენიდან ჩამოვარდა (თივას უყრიდა ცხენებს) ლურს-

მანს თავი დაჰკრა და იმავე წლის 27 თებერვალს გარდაიცვალა.

აკაკი და სიმონი მეტად შეხმატებული იყვნენ ერთმანეთთან. აკაკიც სიმონს ხუმრობით „სიმონ ნიკოლაძეს“ ეძახდა, მაგრამ სიმონს როდი სწყინდა ეს...

დიდი-ჯიხაიში ნიკო ნიკოლაძისათვის ერთგვარი ლაბორატორია იყო, სადაც იგი ცდიდა არა მარტო თავის პრაქტიკული მოღვაწეობის საკითხებს, არამედ თეორიულ საკითხებსაც. უფრო მეტიც: დიდ-ჯიხაიშში ნიკოსათვის, მისივე თქმით, იყო სკოლა, სადაც იგი სწავლობდა და სხვებსაც ასწავლიდა. მისი მოღვაწეობა დიდ-ჯიხაიშში არ იყო ვიწრო მასშტაბის მოღვაწეობა, კარჩაკეტილი და ნაჭუჭში მოქცეული. ეს იყო დიდი ადამიანის მუშაობა და მოქმედება დიდი მასშტაბით, ფართო ჰორიზონტით. იგი ჰგავდა ნაკადულის მოქმედებას, რომელიც მაღალი მთიდან ქვევით, ბარში მორაკრავებს, გადამწვარ ბუნებას აცოცხლებს და აღვიძებს, ძალასა და ენერგიას ჰმატებს მას. იგი ამ სოფლიდან მომავალ თაობას პირადი მაგალითით უჩვენებდა შრომისადმი სიყვარულს, თავდადებასა და ყოველდღიურ ზრუნვას თავის სამშობლოს საკეთილდღეოდ. დიდ-ჯიხაიშიდან, ნიკო ნიკოლაძე გაშლილი და საღი თვალით ხედავდა მთელ ქვეყანას, თავის სამშობლოს, ევროპასა და დიდ რუსეთს. იგი ჭირსა და ღზინში აქედანაც კი გვერდით ედგა თავის ხალხს, მოძმე დიდ რუს ხალხს, რომელთანაც გაუწყვეტელი ძაფებით მუდმივად იყო დაკავშირებული.

1947 — 1953 წ.წ. ჯიხაიში — თბილისი.

ს ა რ ა ლ ი

1. ავტორისაგან	3
2. მეურნეობის მოწყობა, მამულის გაშენება	5
3. ბრძოლა სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის	11
4. ზრუნვა სოფლის კეთილდღეობისათვის	17
5. ნიკო ნიკოლაძის ლიტერატურული და კულტურულ-საგანმანათ- ლებლო მოღვაწეობა დიდ-ჯიხაიშში	26
6. ერთი პროექტის ისტორია	35
7. აკაკი წერეთელი დიდ-ჯიხაიშში ნიკო ნიკოლაძესთან	39

რედაქტორი ი. ახვლედიანი
მხატვარი ჯ. ყავილაშვილი
ფოტორეპროდუქციები შ. ფურცხვანიძის.
უფასოდ

შექ. 591. უე 03641 ტირაჟი. 2000

საქ. სსრ კულტურის სამინისტროს
მთავარბოლიგრაფგამომცემლობის 1-ლი სტამბა.
თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.

1-я типография Главполиграфиздата
Министерства культуры Грузинской ССР.
Тбилиси, ул. Орджоникидзе № 50.

25.

750/881

Авакий Ноевич Девидзе
НИКО НИКОЛАДЗЕ В ДИДИ-ДЖИХАИШЕ
(на грузинском языке)
Министерство культуры Грузинской ССР

Диди-Джихаишский дом-музей
Нико Николадзе
Тбилиси — 1958

K313.070
3
0440000000
0000000000